

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสื่อสาร ความทันสมัย กับความเชื่อ ความศรัทธา และการปฏิบัติศาสนกิจของคริสตชนศาสนาคาทอลิกในกรุงเทพฯ ได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นกรอบในการศึกษา ดังนี้

1. การสื่อสารในสังคม
2. ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร
3. การสื่อสารระหว่างบุคคล
4. สื่อเฉพาะกิจ
5. แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้
6. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
7. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม
8. แนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎี KAP
9. ความทันสมัย
10. ความเชื่อความศรัทธา และการปฏิบัติศาสนกิจของคริสตชนศาสนาคาทอลิก

1. การสื่อสารในสังคม

ธรรมชาติของมนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน เป็นสังคม ซึ่งตามธรรมชาติของมนุษย์ “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” เมื่อมีชุมชนย่อมเกิดการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันโดยวิธีทางการพูดคุยระหว่างบุคคล เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความสนใจ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ความคิด ตลอดจนแลกเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อความศรัทธา หรือแม้กระทั่งการโน้มน้าวใจผู้อื่นให้คล้อยตามหรือเกิดทัศนคติบางอย่างขึ้นในจิตใจ เมื่อมีสังคมก็มีการสื่อสาร การสื่อสารทำหน้าที่จรจรโยงสังคม เชื่อมโยงวัฒนธรรม สืบสานคุณค่าเอกลักษณ์ของสังคมและสืบทอดสถาบันทางสังคม

เอฟเวอเรทท์ เอ็ม โรเจอร์ส และ ดี. ลอร์เลนซ์ คินเซด (Everette M. Rogers and D. Lawrence Kincaid, 1980 : 63) อธิบายว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีผู้เข้าร่วมในการสื่อสาร สร้างและแบ่งปันแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน เพื่อความเข้าใจร่วมกัน แต่การสื่อสารอาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจตรงกันมากขึ้นก็ได้ในทำนองเดียวกัน เซอร์รี่ คอลลินส์ (Sherry Collins, 1968) ถือว่าการสื่อสารเป็นลักษณะกิจกรรมทางสังคม โดย communicate หมายถึงการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน

(share) การสื่อสารจึงหมายถึงการมีความสัมพันธ์กัน การสื่อสารเป็นการทำหน้าที่ทางสังคม การแลกเปลี่ยนแบ่งปัน เป็นลักษณะพื้นฐานทางพฤติกรรมหรือวิธีการดำเนินชีวิตด้วยการใช้กฎเกณฑ์ ซึ่งกฎเกณฑ์นี้เองทำให้การสื่อสารมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น

ดังนั้นการสื่อสารนอกจากจะเป็นการสื่อความหมาย การเข้าใจร่วมกัน การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ทักษะ จารีตประเพณี ฯลฯ โดยการใช้สัญลักษณ์ผ่านทางภาษาพูดหรือภาษาเขียน (verbal language) หรือการแสดงกริยาท่าทาง สีหน้า น้ำเสียง ซึ่งเรียกว่าอวัจนภาษา (nonverbal language) อันเป็นพฤติกรรม (act) หรือกระบวนการ (process) ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยความตั้งใจ หรือเกิดจากการถ่ายทอดสาร ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของผู้รับสารโดยไม่ได้ตั้งใจ เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์มีการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมนุษย์ก็กำลังสื่อสารกันอยู่ การสื่อสารจึงเป็นพื้นฐานของกระบวนการสังคมทั้งหมด ซึ่งแสดงถึงการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาบุคคลต่อการสร้างกลุ่ม และการทำให้กลุ่มคงอยู่ต่อไป

การสื่อสารจึงมีความสำคัญต่อคน และชุมชนในอันที่จะสืบสานส่งต่อระบบการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ วิธีการ ธรรมเนียมปฏิบัติ หรือกฎเกณฑ์ทางสังคมและสถาบันทางสังคม ดังเช่น การสื่อสารในด้านความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ ความศรัทธาในศาสนา ซึ่งการสื่อสารได้เข้ามาทำหน้าที่สืบทอดมรดกทางสังคมให้ตกไปยังรุ่นลูกหลาน การสืบทอดสถาบันศาสนาซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิบัติต่อ ๆ กันมา หรือเกิดจากการอบรมสั่งสอนของสถาบันครอบครัว ธรรมเนียม หรือกฎเกณฑ์ กฎหมาย กฎปฏิบัติ ระเบียบข้อบังคับของสังคม ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนใช้การสื่อสารเข้ามาเป็นตัวกระทำให้การสืบสานส่งต่อสิ่งมีค่าสูงส่งสัมฤทธิ์ผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาซึ่งมีคุณค่าต่อจิตใจและแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องมีคุณค่า โดยไม่หลงทาง คิดผิดหรือตกเป็นเหยื่อของสังคมสมัยใหม่ หรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลในยุคของการสื่อสารไร้พรมแดน ในยุคซึ่งการสื่อสารไร้พรมแดนทำให้วัฒนธรรมของทุกชาติเป็นวัฒนธรรมเดียวกัน

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสาร คือ กระบวนการถ่ายทอดสาร (message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร (source) ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร (receiver) โดยผ่านสื่อ (channel) กระบวนการสื่อสารจึงประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลักคือ ผู้ส่งสาร ข่าวสาร ช่องทาง ผู้รับสาร ผลที่เกิดจากการสื่อสาร และ การสะท้อนกลับหรือปฏิกริยาตอบสนอง

กระบวนการเหล่านี้มีลักษณะต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่มีจุดเริ่มต้น หรือจุดสิ้นสุด ไม่มีการหยุดนิ่ง โดยผู้ส่งสาร และผู้รับสารจะต้องมีการสื่อสารตอบโต้กันตลอดเวลา จึงทำให้ทั้งผู้ส่งสาร

และผู้รับสารสามารถสับเปลี่ยนสถานภาพกันได้ เนื่องจากในการสื่อสารนั้น ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารร่วมกัน

สำหรับวัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐานของการสื่อสารนั้น ชาร์ลส อี. ออสกูต Charles E. Osgood (อ้างใน Wilber Shramm 1972: 12) ได้กล่าวไว้ว่าเราทำการสื่อสารจากระบบหนึ่ง ซึ่งถือเป็นแหล่งสาร เพื่อให้มีอิทธิพลเหนืออีกระบบหนึ่ง ซึ่งถือเป็นจุดหมายปลายทาง โดยผ่านช่องทางที่ติดต่อกัน ระหว่างผู้สื่อสารทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทศนคติ พฤติกรรม หรือเกิดการปฏิบัติ โดยช่องทางในการสื่อสารมีหลายทาง และในการเลือกช่องทางเพื่อทำการสื่อสารนั้นขึ้นกับวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

ในด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นการเผยแพร่ ความรู้ ในที่นี้คือข้อความเชื่อทางศาสนาซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวคนให้ดำเนินชีวิตด้วยความผาสุก ร่มเย็น ไปยังผู้รับสาร โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ หรือเปลี่ยนแปลงความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม ช่องทางการสื่อสาร หรือ สื่อ (media) ที่สามารถทำให้การเผยแพร่ ความรู้ ข้อความเชื่อที่มีประสิทธิภาพสูงสุดคือการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) ซึ่งเป็นช่องทางที่มีประสิทธิภาพในการโน้มน้าวใจได้ดีที่สุด

3. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารที่มีบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือเป็นกลุ่มย่อยที่มีลักษณะการสื่อสารแบบตัวต่อตัว (person to person) โดยผู้ทำหน้าที่สื่อสาร ทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสารสามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง (direct) ในรูปแบบของบุคคลวิติ (two-way communication) และสามารถสับเปลี่ยนสถานภาพของการเป็นผู้ส่งสาร และผู้รับสาร กล่าวคือขณะที่บุคคลหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่น ๆ ในกลุ่มจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร โดยการสื่อสารประเภทนี้จะมียอดประกอบของการสื่อสารอยู่อย่างครบถ้วนคือ ผู้ส่งสาร (source) สาร (message) สื่อ (media) ผู้รับสาร (receiver) และปฏิกิริยาตอบสนอง (feedback)

ประสิทธิภาพของสื่อบุคคล

เสดียง เชยประทับ (2525) กล่าวถึงประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ดังนี้

1. สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบบุคคลวิติ ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจสารก็สามารถที่จะไต่ถาม หรือขอข่าวสารเพิ่มเติม เพื่อหาความกระจ่างได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนตัวผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว

การใช้ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสารแสดงปฏิกิริยาตอบสนองกันได้นี้ ทำให้สามารถลดอุปสรรคการสื่อสารที่เกิดจากการเลือกรับสาร การเลือกแปลความหมาย หรือตีความสาร และเลือกจดจำสารได้

2. สามารถจูงใจให้บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้

โรเจอร์ และ ชูเมคเกอร์ (Roger and Shoemaker) กล่าวไว้ว่า กรณีที่ต้องการให้บุคคลใด ๆ เกิดการยอมรับสารที่เสนอออกไป หรือจะทำการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อให้เกิดการยอมรับสารนั้น ควรใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนี้จะมีประโยชน์ในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการรับสาร นอกจากนี้ยังเป็นวิธีช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัด และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้นด้วย

นอกจากนี้ ลาซาร์เฟลด์ และแมนเซล (Lazarsfeld and Manzel, 1968) ได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับความมีประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ว่า

1. การพูดคุยกันเองเป็นส่วนตัวทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกันเอง และทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดได้ง่ายขึ้น
2. การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน ทำให้ผู้พูดสามารถดัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้อย่างเหมาะสม
3. การสื่อสารแบบนี้ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าตนเอง ได้รับรางวัล หรือมีส่วนร่วม ในเรื่องที่สามารถแสดงความคิดเห็นกับผู้พูดได้

การสื่อสารระหว่างบุคคลแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (เสถียร เขยประทับ, 2525) คือ

1. การติดต่อโดยตรง (direct contact) การติดต่อโดยตรงนี้ใช้สื่อบุคคลในการเผยแพร่ข่าวสาร โดยวิธีเยี่ยมบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชน วิธีนี้หากประชาชนหรือผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถซักถามทำความเข้าใจได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ผู้เผยแพร่ยังสามารถสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้รับสารได้ด้วย ฉะนั้นในกิจการเผยแพร่ข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้าใจหรือโน้มน้าวใจ จึงนิยมใช้การสื่อสารโดยตรง แต่การสื่อสารโดยตรงนี้มีข้อจำกัดคือ ในการเผยแพร่ข่าวสารต้องใช้สื่อบุคคลจำนวนมาก สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย เวลา และแรงงาน

2. การติดต่อโดยกลุ่ม (group contact of community public) คือการติดต่อโดยผ่านกลุ่มซึ่งจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม กลุ่มต่างๆช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้

จะเห็นได้ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล มีประสิทธิภาพสูงในการก่อให้เกิด และเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้ และการสื่อสารในสังคมชาวคาทอลิกมีการสื่อสารระหว่างบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องมากมายตลอดเวลาดังแต่เกิดจนตาย การสื่อสารทางศาสนาโดยสื่อบุคคลนี้ ทำให้คริสตศาสนิกชนคาทอลิก มีความรู้ ความเชื่อ และความศรัทธา ตลอดจนการปฏิบัติศาสนกิจเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม สื่อที่เข้ามามีบทบาทต่อการรับรู้ การเปิดรับข่าวสารทางศาสนาของชาวคาทอลิกอีกทางหนึ่งคือ สื่อเฉพาะกิจที่จัดทำโดย สื่อมวลชนคาทอลิก จึงขอก้าวถึงสื่อเฉพาะกิจดังต่อไปนี้

4. สื่อเฉพาะกิจ

สื่อเฉพาะกิจ (specialized media) เป็นสื่ออีกชนิดหนึ่งที่ผู้ส่งสารใช้ในการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลไปยังมวลชน หรือกลุ่มบุคคล สื่อดังกล่าวนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ติดต่อกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะ เรียกว่า สื่อเฉพาะกิจ

สมควร กวียะ (2530 อ้างถึงใน อรวรรณ ปลันธโรวาท, 2537 : 196) ได้ให้คำจำกัดความของสื่อเฉพาะกิจไว้ คือ สื่อที่สร้างขึ้น หรือซื้อ หรือเช่า โดยองค์กรใด องค์กรหนึ่ง เพื่อใช้ในการสื่อสาร หรือประชาสัมพันธ์ขององค์กรนั้นโดยเฉพาะ สื่อเฉพาะกิจจัดว่าเป็นแขนงหนึ่งของสื่อมวลชนแต่ได้พัฒนาเนื้อหาขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์เป็นเรื่อง ๆ ไป ฉะนั้นสื่อเฉพาะกิจโดยทั่วไปจึงมีกลุ่มประชาชนที่เป็นเป้าหมายแน่นอน มีการส่วนเนื้อหาต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ เฉพาะแก่ประชาชนกลุ่มนั้น นอกจากนี้การผลิตและการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นไปอย่างง่าย ๆ

ประสิทธิภาพของสื่อเฉพาะกิจ

อาดัมส์ (Adams, 1971) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสื่อเฉพาะกิจไว้ว่า เป็นสื่อที่มีความสำคัญต่อการเผยแพร่ข่าวกรรมและข่าวสารข้อมูล เพราะสื่อเฉพาะกิจเป็นสื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ การใช้สื่อเฉพาะกิจเป็นการให้ความรู้และข่าวสารที่เป็นเรื่องราวเฉพาะอย่าง โดยมีกลุ่มเป้าหมาย (target audience) ที่กำหนดไว้แน่นอน เช่น เอกสาร จุลสาร แผ่นพับ โบปลิว โปสเตอร์ การจัดนิทรรศการ และการสาธิต (demonstration) ก็เป็นการใช้สื่อเฉพาะกิจที่มีประสิทธิภาพ

สื่อเฉพาะกิจทางศาสนาคาทอลิก นอกจากแผ่นพับ โบปลิว โปสเตอร์แล้ว สื่อมวลชนคาทอลิกยังมีการผลิต ปฏิทินคริสตัง และเทปเพลงสรรเสริญพระเป็นเจ้าอีกด้วย แต่สื่อต่างๆ เหล่านี้เพียงก่อให้เกิดการรับรู้ และ มีความรู้มากขึ้น ซึ่งไม่ถึงขั้นที่สามารถก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาในระดับที่สูงขึ้น และการปฏิบัติศาสนกิจตามมาได้ ดังงานวิจัยของ จรียา สมประสงค์ (2536) การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่ศาสนาคาทอลิก ทำได้ในระดับสร้างความตระหนักและก่อให้เกิดความเข้าใจ แต่ไม่ถึงระดับการกระตุ้นให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาจนเกิดผลนำไปปฏิบัติ

ในการเปิดรับข่าวสาร บุคคลไม่ได้รับข่าวสารทุกอย่างที่ผ่านเข้ามาสู่ตนทั้งหมด แต่จะเลือกรับรู้เพียงบางส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อตน และแรงผลักดันที่ทำให้บุคคลเลือกรับสารนั้นเกิดจากคุณสมบัติพื้นฐานของผู้รับสาร ดังนี้คือ (อ้างถึงใน จารุณี บุญนิพัทธ์, 2538 : 11-12)

1. องค์ประกอบด้านจิตใจ เช่น กระบวนการเลือกรับข่าวสาร การเลือกรับรู้ตามทัศนคติ และประสบการณ์ดั้งเดิมของตน
2. องค์ประกอบทางด้านสังคมและสภาพแวดล้อม เช่น ครอบครัว วัฒนธรรม ประเพณี ลักษณะทางประชากร เช่น อายุ เพศ ภูมิสำเนา การศึกษา ตลอดจนสถานภาพทางสังคม

ในการเปิดรับข่าวสารนั้น ผู้รับสารอาจเปิดรับสาร โดยผ่านกระบวนการในการเลือกรับสาร (selective process) ซึ่งมีขั้นตอนการกลั่นกรองดังนี้

1. การเลือกรับ หรือการเลือกใช้ (selective exposure) คือแนวโน้มที่บุคคลจะเปิดรับหรือ ใช้สารที่สอดคล้องกับทัศนคติที่มีอยู่ของบุคคล และจะหลีกเลี่ยงสารที่ขัดแย้งกับทัศนคติของตน ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติของคน มีความต้องการอย่างยิ่งที่จะปกป้อง (protect) และส่งเสริม (enhance) ความเป็นตัวเองของตน (self-concept)
2. การเลือกให้ความสนใจ (selective attention) คือแนวโน้มที่บุคคลจะให้ความสนใจกับเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับทัศนคติ ความเชื่อหรือพฤติกรรมของตนเท่านั้น
3. การเลือกรับรู้ และการเลือกตีความหมาย (selective perception and interpretation) คือความโน้มเอียงที่บุคคลจะเลือกรับ และตีความหมายข่าวสารให้สอดคล้องกับประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด หรือค่านิยมของตนเองเท่านั้น ส่วนข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความคิด ความรู้สึก ทัศนคติหรือค่านิยมที่ตนเองมีอยู่ ก็จะถูกตัดทิ้งไป เลือกการรับรู้และตีความหมายเฉพาะในส่วนที่สอดคล้องกับปัจจัยดังกล่าวอาจทำให้เกิดการสื่อความหมายไม่ตรงกัน จนนำไปสู่ความล้มเหลวทางการสื่อสารได้ (communication breakdown)

เวอร์เนอร์ เจ เซเวอริน (Werner J. Severin with Jame W. Tankard., 1987 : 120-123) กล่าวว่า การรับรู้ของบุคคลนั้น ขึ้นอยู่กับข้อสันนิษฐาน (assumptions) ที่มาจากประสบการณ์ในอดีต ภูมิหลังทางวัฒนธรรมของบุคคล และแรงกระตุ้น หรือแรงจูงใจที่บุคคลได้รับ ส่วนปัจจัยที่กำหนดความแตกต่างในการเลือกรับข่าวสารของบุคคลนั้น ประมะ สตะเวทิน (2538) อธิบายว่าลักษณะทางประชากร ได้แก่ อายุ เพศ รายได้ การศึกษาและศาสนา เป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลเลือกรับสารต่างกัน

วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Shramm, 1973) กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญต่อการเลือกสรรของมนุษย์ว่ามีดังนี้

1. ประสบการณ์ที่เป็นปัจจัยทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารแตกต่างกัน
2. การประเมินสาระประโยชน์ของข่าวสารที่ผู้รับสารแสวงหาเพื่อตอบสนองจุดประสงค์ของตนอย่างใดอย่างหนึ่ง
3. ภูมิหลังที่แตกต่างกันทำให้บุคคลมีความสนใจต่างกัน

4. การศึกษาและสภาพแวดล้อมทำให้มีความแตกต่างในพฤติกรรม การเลือกรับสื่อ และเนื้อหาข่าวสาร
5. ความสามารถในการรับสาร ซึ่งเกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจ ที่ทำให้พฤติกรรม การเปิดรับข่าวสารของบุคคลแตกต่างกัน
6. บุคลิกภาพทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวใจ และพฤติกรรม ของผู้รับสาร
7. อารมณ์ สภาพทางอารมณ์ของผู้รับสารจะทำให้ผู้รับเข้าใจความหมายของข่าวสาร หรืออาจเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจความหมายของข่าวสารก็ได้
8. ทัศนคติจะเป็นตัวกำหนดท่าทีของการรับและตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือข่าวสารที่ได้พบ การเลือกเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับทัศนคติเดิมของผู้รับข่าวสาร ตามทฤษฎี

ความไม่ลงรอยของเฟสติงเจอร์ (Festinger, 1957) ว่าบุคคลมักแสวงหาข่าวสารเพื่อสนับสนุน ทัศนคติเดิมที่มีอยู่และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรูสึกนึกคิดเดิมของตน

การสื่อสารใดก็ตามเมื่อเกิดขึ้นในแต่ละครั้งย่อมมีความหมายว่าได้มีการแลกเปลี่ยน แปรเปลี่ยน ถ่ายทอด ข้อมูล ข่าวสาร ทัศนคติ พฤติกรรมภายใต้ความสนใจและการเลือกเปิดรับข่าวสาร นั้น ๆ เป็นไปในทำนองเดียวกันกับความรู้ ความเชื่อ เพื่อสนับสนุนทัศนคติเดิมของตน

หากมองในแง่ผู้รับข่าวสาร เบอร์โล (Berlo, 1960 : อ้างถึงในประมะ สตะเวทิน, 2533) อ้างว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับทักษะในการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบ สังคมวัฒนธรรม บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมและมีวัฒนธรรมของตน มีตำแหน่ง บทบาท ศักดิ์ศรี ความเชื่อ พฤติกรรมพึงปฏิบัติและค่านิยม ซึ่งถ้าผู้ส่งสารและรับสารมีคุณสมบัติที่ใกล้เคียงกันแล้ว การสื่อสารจะบรรลุประสิทธิผลแม้จะมีความซับซ้อนเพียงใดก็ตาม

เบอร์กูน (Burgoon, 1974 : อ้างใน ประมะ สตะเวทิน) มีสมมติฐานว่าผู้รับสารที่มี อายุ เพศ สถานะทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนาที่คล้ายกัน ย่อมมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ คล้ายคลึงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิลเบอร์ แชรรม์ และ โดแนล เอฟ. โรเบิร์ต (Wilbur Shramm and Roberts ed.) คือสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้คนมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มี ประสบการณ์ ทัศนคติ ค่านิยมที่ต่างกัน โดยทั่วไปคนที่มีการศึกษาสูงมักใช้สื่อมวลชนมากกว่าและ เลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ในขณะที่คนการศึกษาไม่สูงใช้สื่อมวลชนน้อยกว่าและเลือกวิทยุ โทรทัศน์ในการ เปิดรับข่าวสาร

ดังนั้น พฤติกรรมการสื่อสารนอกจากสามารถนำมาเป็นข้อมูลอ้างอิงไปยังกลุ่ม ผู้ส่งสารได้แล้ว ยังสามารถนำมาใช้อธิบายถึงภูมิหลัง ความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติ และยังสามารถคาด ทานายถึงพฤติกรรมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จากพฤติกรรมการสื่อสารที่เกิดในอดีต

นอกจากคุณสมบัติต่าง ๆ ของผู้ส่งสารและรับสารแล้ว การเลือกเปิดรับสารตามเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจตลอดจนความสามารถ ความรู้ จิตใจ พฤติกรรม ภูมิหลังและช่องทางการสื่อสารที่ผู้สื่อสารเลือกใช้นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ควรคำนึงถึง

โรเจอร์ส (Rogers, 1979) ได้เปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลไว้ว่า ผลจากการวิจัยต่าง ๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่าเมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่นหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของเบตติงเฮาส์ (Erwin P. Bettinghaus, 1973) เชื่อว่าสื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อและทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่น มากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง สื่อมวลชนเป็นเพียงแหล่งความคิดและเป็นผู้วางแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์เป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าเห็นตากันทั้งสิ้น

เดอ เฟลอร์ (De Fleur, 1966) ได้กล่าวถึงปัจจัยบางอย่างซึ่งเป็นตัวแปรแทรก (intervening variables) ที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารแต่ละคน เช่น ปัจจัยทางจิตวิทยา และสังคม ที่จะมอิทธิพลต่อการรับข่าวสาร และทำให้เกิดผลที่ไม่เหมือนกันหรือไม่เป็นไปตามเจตนาของผู้ส่งสาร ทฤษฎีสำคัญ ๆ ของ เดอ เฟลอร์ ที่เกี่ยวข้องมี 3 ทฤษฎี คือ

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences Theory) เป็นทฤษฎีที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้รับสารแต่ละคนนั้น มีความแตกต่างกันในทางจิตวิทยา เช่น ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ ทำให้ความสนใจในการเปิดรับข่าวสาร หรือตีความหมายข่าวสารแตกต่างกัน โดยหลักการของทฤษฎี คือ

- มนุษย์มีความแตกต่างกันมาก ในองค์ประกอบทางจิตวิทยาส่วนบุคคล
- ความแตกต่างนี้มีบางส่วนมาจากลักษณะแตกต่างทางชีวภาค หรือทางร่างกายของแต่ละบุคคล แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมาจากความแตกต่างที่เกิดจากการเรียนรู้
- มนุษย์ซึ่งถูกขบเลี้ยงภายใต้สภาพการณ์ต่าง ๆ จะเปิดรับความคิดเห็นแตกต่างกันไป
- การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อที่รวมเป็นลักษณะทางจิตวิทยาส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไป

ความแตกต่างเหล่านี้ได้กลายเป็นเงื่อนไข ทำให้บุคคลมีการรับรู้ข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป

2. ทฤษฎีกลุ่มสังคม (Social Categories Theory) บุคคลที่มีลักษณะทางสังคมคล้ายกัน จะแสดงพฤติกรรมการสื่อสารคล้ายคลึงกัน พฤติกรรมการสื่อสารนี้ได้แก่ การเปิดรับสื่อ ความพอใจ

ในสื่อ และอุปนิสัยการใช้สื่อร่วมกัน เป็นต้น ส่วนลักษณะทางสังคมที่สำคัญได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ ภูมิสำเนา ชาติพันธุ์ และศาสนา ฯลฯ

3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations Theory) กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างผู้รับสารกับบุคคลอื่นในสังคม ในลักษณะของกลุ่มปฐมภูมิ หรือกลุ่มทุติยภูมิ โดยกลุ่มปฐมภูมิ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดในหมู่เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในครอบครัวและวงศาคณาญาติ จะมีอิทธิพลต่อผู้รับสารมากกว่ากลุ่มทุติยภูมิ ซึ่งมีความใกล้ชิดน้อยกว่า ข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับจากแหล่งต่าง ๆ มักจะถูกรับรู้ หรือ ถูกตีความ โดยมีอิทธิพลของกลุ่ม หรือ บุคคลในกลุ่มเข้าไปเกี่ยวข้องเสมอ เช่น การที่ปัจเจกบุคคลจะเชื่อข่าวสาร ข้อความรู้ ข้อความเชื่อทางศาสนาเพียงใดนั้น ผู้ใกล้ชิด หรือ คนในครอบครัวมีอิทธิพลในการถ่ายทอด และเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการรับรู้ดังกล่าว เรียกว่า “อิทธิพลของบุคคล”

5. แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ (Knowledge)

การรับรู้ในเบื้องต้นถือเป็นความรู้ (knowledge) ซึ่งบุคคลส่วนมากรับรู้ผ่านทางประสบการณ์ โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (S-R) แล้วจัดระบบโครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ ข้อมูล กับสภาพจิตวิทยา ด้วยเหตุนี้ความรู้จึงเป็นกระบวนการภายในที่เกิดจากความจำ ซึ่งเลือกสรรให้สอดคล้องกับสภาพจิตใจของตนเอง เป็นกระบวนการภายในที่ผู้อื่นจะรับรู้ได้จากการอนุมานมากกว่าการสังเกตโดยตรง

เชิธรศรี วิวิธสิริ (2527 : 19-20) กล่าวว่า การเรียนรู้ในผู้ใหญ่่นั้น เกิดจากประสบการณ์ 3 ประการคือ

1. การเรียนรู้ที่เกิดจากสภาพการณ์ทางธรรมชาติ (natural setting) คือเรียนรู้จากสภาพธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัว
2. การเรียนรู้จากสภาพการณ์ทางสังคม (social setting) มีอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น การเรียนรู้จากการอ่านหนังสือพิมพ์ หรือชมโทรทัศน์ เป็นต้น
3. การเรียนรู้จากสภาพการณ์การจัดการเรียนการสอน (formal institution setting) คือมีผู้แทนจากสถาบัน จัดลำดับการเรียนรู้ อย่างมีจุดมุ่งหมาย และต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ความรู้อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ และส่งผลกระทบต่อผู้รับสารในเชิงความรู้ นั้น ในทางทฤษฎีการสื่อสาร อาจปรากฏได้จากสาเหตุ 5 ประการ คือ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533 : 120-121)

1. การตอบข้อสงสัย (ambiguity resolution) การสื่อสารมักสร้างความสับสนให้สมาชิกในสังคม ผู้รับสารจึงมักแสวงหาสารสนเทศโดยอาศัยสื่อทั้งหลาย เพื่อตอบข้อสงสัย และความสับสนของตน

2. การสร้างทัศนคติ (attitude formation) ผลกระทบเชิงความรู้ต่อการปลูกฝังทัศนคติที่ส่วนมากนิยมใช้กับสารสนเทศที่เป็นนวัตกรรม เพื่อสร้างทัศนคติให้คนยอมรับการแพร่แพร่นวัตกรรมนั้น ๆ (ในฐานะความรู้)

3. การกำหนดวาระ (agenda setting) เป็นผลกระทบเชิงความรู้ที่สื่อกระจายไปเพื่อให้ประชาชนตระหนัก และผูกพันกับประเด็นวาระที่สื่อกำหนดขึ้น หากหากตรงกับภูมิหลังของปัจเจกบุคคล และค่านิยมของสังคมแล้ว ผู้รับสารก็จะเลือกสารสนเทศนั้น

4. การพอกพูนระบบความเชื่อ (expansion of belief system) การสื่อสารสังคมมักจะกระจายความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ต่างๆ ไปสู่ประชาชน จึงทำให้ผู้รับสารรับทราบระบบความเชื่อที่หลากหลาย และลึกซึ้งไว้ในความเชื่อของตนมากขึ้นไปเรื่อยๆ

5. การรู้แจ้งต่อค่านิยม (value clarification) ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยมและอุดมการณ์เป็นภาวะปกติของสังคม สื่อมวลชนที่น่าเสนอข้อเท็จจริงในประเด็นเหล่านี้ย่อมทำให้ประชาชนผู้รับสารเข้าใจถึงค่านิยมเหล่านั้นแจ้งชัดขึ้น

แพทริก เมเรดิธ (Patrick Meredith ; อ้างถึงใน ธวัชชัยพานิชยากรณ์, 2539 : 23) ได้พูดถึงความรู้ว่า จำเป็นต้องมีองค์ประกอบ 2 อย่างคือ ความเข้าใจ และการคงอยู่ (understanding and retaining) เพราะความรู้หมายถึง การที่สามารถจำได้ถึงบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเราเข้าใจมาแล้ว

ในด้านของผู้รับสาร ผู้รับสารที่ไม่มีความรู้ ย่อมไม่สามารถอ่านและฟังได้อย่างถูกต้อง และอย่างมีประสิทธิภาพ ความรู้ของผู้รับสารแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1. ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสาร (knowledge of the content of the message) ผู้รับสารจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของสารที่ตนรับ จึงจะเข้าใจเรื่องราวของสารได้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับคำสอนทางศาสนา ซึ่งผู้รับสารจะต้องทราบมาบ้างแล้วว่า คำสอนของพระเยซูคืออะไร คำสอนนั้นต้องการบอกอะไร มีความเป็นเหตุ เป็นผลอย่างไร จึงจะสามารถทำความเข้าใจ และนำไปใช้ได้ถูกต้อง

2. ความรู้เรื่องกระบวนการการสื่อสาร (knowledge of the communication process) การรู้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารจะทำให้ผู้รับสารเข้าใจสารได้อย่างถูกต้อง เช่น สื่อบุคคลในทางศาสนาต้องการสื่อสารกับผู้รับสารที่อยู่ในสังคมเมือง จึงควรเลือกการใช้ภาษาและถ้อยคำ ตลอดจนกิริยาท่าทาง และน้ำเสียงให้เหมาะสมกับผู้รับสาร และที่อยู่ในความสนใจ หรือที่ผู้รับสารต้องการ

6. แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ (Concept of Attitude)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ได้ให้ความหมายของคำว่าทัศนคติ คือ “แนวคิด” ซึ่งมีรากศัพท์จากภาษาละตินว่า “apurus” ที่แปลว่า โน้มเอียง เหมาะสม

พฤติกรรมการสื่อสารอันหนึ่งในทัศนคติในความหมายของ กอร์ดอน ดับเบิลยู อัลพอร์ต (Gordon W. Allport, 1967 : 3) กล่าวถึงทัศนคติว่า หมายถึงสภาพความพร้อมทางจิต และประสาทที่ก่อตัวมาจากประสบการณ์ ซึ่งอาจแสดงผลออกมาโดยตรง หรือมีอิทธิพลต่อการตอบสนองของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

ส่วน โรเคิช (Rokeach อ้างใน Wilbur Shramm, 1973 : 215) มีความเห็นว่าทัศนคติ หมายถึง การผสมผสานความเชื่อภายในบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง จนทำให้บุคคลนั้นโน้มเอียงที่จะตอบสนองต่อสิ่งที่ตนเองชอบ

นอร์แมน แอล มัน (Norman L. Mun, 1971 : 77) บอกว่า ทัศนคติหมายถึงความรู้สึกและความคิดเห็นของบุคคลต่อสิ่งของ บุคคล สถานการณ์ สถาบัน และข้อเสนอใด ๆ ในทางที่ยอมรับหรือปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้วยพฤติกรรมอย่างเดียวกันตลอด

ฟิชบายน์ (Fishbein, 1967 : 257) ทัศนคติเป็นการโน้มเอียงที่เกิดจากการเรียนรู้ที่จะตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในทางสนับสนุน หรือไม่สนับสนุน ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนพฤติกรรม และเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2531 : 18) การที่บุคคลให้ความหมายกับวัตถุ คน สัตว์ สิ่งของ ความคิดรวบยอดต่าง ๆ สภาพการณ์ต่างกันเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือเกิดจากประสบการณ์ของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการคิด การกระทำของสมาชิกจำนวนมากของสังคม

ทัศนคติเป็นดัชนีชี้ว่า บุคคลนั้นคิดและรู้สึกอย่างไรกับคนรอบข้าง วัตถุ หรือสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสถานการณ์ต่าง ๆ โดยทัศนคตินั้นมีรากฐานมาจากความเชื่อที่อาจส่งผลถึงพฤติกรรมในอนาคตได้ ทัศนคติจึงเป็นความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า และเป็นพรมแดนเชื่อมโยงระหว่างความรู้กับพฤติกรรม เพื่อแสดงว่า ชอบ หรือไม่ชอบต่อประเด็นหนึ่ง ๆ ซึ่งถือเป็นการสื่อสารภายในบุคคล (interpersonal communication) ที่เป็นผลกระทบมาจากการรับสาร อันจะส่งผลถึงพฤติกรรมต่อไป (สุรพงษ์ โสชนะเสถียร, 2533 : 122)

เฮช ไชลด์ (H. Child, อ้างใน อวรรณ ปิลันธโอาาท, 2537 : 21) กล่าวว่าทัศนคติ หมายถึงแนวโน้มของคน ๆ หนึ่ง ที่มีต่อสิ่งเร้า หรือเรื่องบางเรื่อง รวมถึงผลรวมของความรู้สึก อคติ ความกลัว และความรู้สึกอื่น ๆ ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ และมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ (belief) ในเรื่องต่าง ๆ หรือโลกทัศน์ที่ถูกปลูกฝังอยู่ก่อนแล้ว (predisposition) โดยทัศนคตินั้นเป็นเพียงสภาพการรู้ และจิตสำนึก ไม่สามารถสังเกตเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น หรือสัมผัสได้

การ์เดอร์ ลินเซ และเอเลียท อาร์สัน (Gardner Lindzey and Arson, 1969) เชื่อว่าทัศนคติเป็นพลังสำคัญที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมออกมา

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า ทัศนคติ สำหรับงานวิจัยนี้ คือส่วนหนึ่งของความรู้ ที่ได้ถูกปลูกฝัง ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เกิดการเรียนรู้ที่จะตอบสนองต่อสิ่งที่รับรู้ สะสมมานาน และมีแนวโน้มที่จะให้การสนับสนุนหรือไม่สนับสนุน ซึ่งจะปรากฏเป็นพฤติกรรมหรือไม่ก็ได้ ขึ้นกับทัศนคติที่มีอยู่นั้นเป็นทางบวกหรือในทางลบ

7. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๆ 3 ประการคือ

1. ความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งเป็นความเกี่ยวข้องทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจของบุคคลหนึ่ง มิใช่เฉพาะด้านกำลังกาย การกระทำ หรือทักษะเพียงอย่างเดียว

2. การกระทำทำให้ เมื่อผู้ที่มีส่วนร่วมมีความเกี่ยวข้อง ทั้งด้านอารมณ์และจิตใจแล้ว ก็เปรียบเสมือนเป็นการเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดเห็นริเริ่ม เพื่อที่จะกระทำการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม (group goal) ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการที่จะกระทำตามคำสั่งเพียงอย่างเดียว ซึ่งถือเป็นการกระทำโดยปราศจากการยินยอมพร้อมใจ และการสร้างสรรค์ความคิดใหม่ ๆ การมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์ และจิตใจแบบ “ยุคลวิติ” คือมีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนสารสองทางระหว่างกลุ่มกับบุคคล

3. การมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เมื่อมีความเกี่ยวข้องทางด้านอารมณ์ และจิตใจ และกระทำการให้ในสถานการณ์ใด ๆ ของกลุ่มแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่มด้วย เพราะการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการรูปแบบหนึ่งของสังคม ในการที่บุคคลได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่ม และต้องการที่จะเห็นผลสำเร็จของการกระทำนั้น ๆ ด้วย

นอกจากแนวคิดที่กล่าวข้างต้น การมีส่วนร่วมยังเกิดจากแนวคิดอื่น ๆ คือ

- ความศรัทธา หรือความเชื่อถือ ที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือต่อบุคคลสำคัญ ซึ่งมีส่วนทำให้ผู้คน หรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ความเชื่อทางศาสนาคาทอลิกที่เน้น

บทบาทผู้ดีในเรื่องของความรัก ทำให้ผู้ที่มีความศรัทธา เข้าร่วมในชมรม หรือสมาคมที่ทำงานอุทิศตนช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก

- ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ และผู้ที่มียศ ตำแหน่ง หรือการมีความแตกต่างทางสถานภาพทางสังคม ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจ และยอมเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทำใด ๆ ทั้งที่อาจไม่มีความศรัทธาหรือเต็มใจที่จะกระทำ

- อำนาจบังคับ เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่าบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บริษัทจัดการประชุมสัมมนา และใช้วิธีการเกณฑ์เชิงบังคับให้เข้าร่วมการสัมมนา

เดชลอร์ และ ซ็อก (Deshler and Sock อ้างใน Shirley A. White with K. Sadanandan Nair and Joseph Ascerofit, 1994 : 17) สรุปไว้ว่าการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

- การมีส่วนร่วมจอมปลอม (pseudo-participation) เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่ประชาชนต้องปฏิบัติตามแนวนโยบายที่นักบริหาร และผู้มีอิทธิพล หรือผู้มีอำนาจในชุมชนได้ควบคุม กำหนดโครงการ ตลอดทั้งทำการตัดสินใจแทนประชาชนไปแล้ว

- การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (genuine-participation) คือการที่ผู้ที่มีอิทธิพล หรือผู้มีอำนาจ ตลอดทั้งนักบริหารและนักวางแผน ร่วมมือทำงานกับประชาชนในการกระทำใด ๆ ทุกกระบวนการของการทำงาน กระบวนการตัดสินใจของประชาชน ประชาชนได้รับการสนับสนุน ส่งเสริม ให้เข้าไปดูแลควบคุมการปฏิบัติงานด้วยตนเอง ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้มี 2 ลักษณะคือ ความร่วมมือ (operation) โดยประชาชนและผู้มีอำนาจได้เป็นคณะผู้แทน และเป็นหุ้นส่วนร่วมกันในการใช้อำนาจ และการควบคุมของประชาชน (citizen control) คือการมอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจการต่าง ๆ ตลอดทุกขั้นตอนของการทำงาน

อุปสรรคของการมีส่วนร่วม เช่น ความไร้การศึกษา ศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทั้งสื่อมวลชน และสื่อบุคคล ความแตกต่างด้านเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งถูกครอบงำด้วยคนส่วนน้อยในสังคม และขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการควบคุม รวมทั้งการแบ่งแยกในสังคม ชนชั้น และศาสนา อาจส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมได้ทั้งสิ้น

การมีส่วนร่วมของชาวคาทอลิกนั้น เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความศรัทธาทางศาสนา โดยเฉพาะในข้อคำสอนทางศาสนาที่ให้รักพระเจ้า รักครอบครัว และรักเพื่อนมนุษย์ การมีส่วนร่วมในกลุ่มที่ทำงานเพื่อสังคมจึงเกิดขึ้น ชาวคาทอลิกที่เข้ามามีส่วนร่วมจึงเกิดจากความสมัครใจด้วยความศรัทธาอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นการทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งที่เป็นทรัพย์สินเงินทองและปราศจากยศ ตำแหน่ง

การเปิดรับข่าวสารทางศาสนาที่กำลังศึกษาวิจัย นอกจากผู้ส่งสารและผู้รับสารต้องเป็น คริสตชนศาสนาคาทอลิกแล้วทั้งผู้ส่งและผู้รับสารมีความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ เกิดในครอบครัว คาทอลิก มีภูมิสำเนาตลอดจนการติดต่อสื่อสารกันในหมู่คาทอลิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการติดต่อสื่อสาร กับสังคมภายนอก ซึ่งนอกเหนือจากการไปปฏิบัติศาสนกิจโดยการติดตามบิดา มารดา ผู้ปกครองไป โบสถ์ ตามธรรมเนียม ความเชื่อ ความศรัทธาของครอบครัวคาทอลิกแล้ว ยังปรากฏให้เป็นที่ทราบกัน ทั่วไปว่า การไปโบสถ์หรือการปฏิบัติศาสนากิจนั้น สื่อบุคคล คือ บาทหลวง เป็นสื่อบุคคลในการนำ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระเยซูคริสต์มาประกาศเผยแผ่สั่งสอน และชาวคาทอลิกไปโบสถ์เพื่อฟัง คำสั่งสอนนั้น การเดินทางไปร่วมพิธีกรรมจะเกิดขึ้นในภูมิสำเนาของตนเองหรือเป็นการเดินทางไป นอกสังคมของตน ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความพยายามในการติดต่อสื่อสารไปยังสังคมอื่น ๆ เพื่อ จุดมุ่งหมายในการไปร่วมฉลองพิธีกรรมในสังคมภายนอก และจุดศูนย์กลางในการสื่อสารคือการฟัง เทศน์ของบาทหลวงในโบสถ์ เมื่อพิธีกรรมเสร็จสิ้น การพูดคุยติดต่อสื่อสารจะทำในวงจำกัด เช่น ระหว่างมารวากับบาทหลวงที่คุ้นเคยกันหรือเฉพาะผู้ที่มิกิจธุระติดต่อกับบาทหลวง ส่วนผู้อื่นเมื่อจบ พิธีกรรมก็มักจะเร่งรีบไปทำธุระหรือกิจอื่น ๆ ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ผลจากงานวิจัยของวิฑูร (วิฑูร ลินศิริเชวง, 2531) ได้สนับสนุนแนว ความคิดในเรื่องสื่อบุคคลว่ามีบทบาทสำคัญที่สุดในทุกชั้นกระบวนการของการสื่อสารหรือการเผย แผ่ศาสนา เช่นคนในครอบครัวและสมาชิกคริสตจักร แต่ผลการวิจัยของจริยา (จริยา สมประสงค์, 2536) การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแผ่ศาสนาคาทอลิกได้ในระดับสร้างความตระหนักและก่อให้เกิด ความเข้าใจ แต่ไม่ถึงระดับการกระตุ้นให้เกิดความเชื่อ ศรัทธาจนเกิดผลนำไปปฏิบัติ

8. แนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎี KAP

ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมนี้ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับตัว แปร 3 ตัวคือ ความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการยอมรับปฏิบัติ (Practice) ของผู้รับ สารอันอาจมีผลกระทบต่อสังคมต่อไปจากการรับสารนั้น ๆ ทฤษฎีนี้อธิบายการสื่อสาร หรือสื่อมวลชนว่า เป็นตัวแปรที่สามารถเป็นตัวนำการพัฒนาเข้าไปสู่ชุมชนได้ ด้วยการอาศัย KAP เป็นตัวแปรตามใน การวัดความสำเร็จของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533: 118)

จะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการนำข่าวสารต่าง ๆ ไปเผยแผ่เพื่อให้ ประชาชนในสังคมได้รับทราบว่าในขณะนี้ ในสังคมมีปัญหาอะไร เมื่อประชาชนได้รับทราบข่าวสาร นั้น ๆ ย่อมก่อให้เกิดทัศนคติ และเกิดพฤติกรรมต่อไป ซึ่งมีลักษณะสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ เป็นที่ยอมรับ กันว่าการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ เช่น การพัฒนาใด ๆ ก็ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้ สร้างทัศนคติ

ที่ดี และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสม โดยผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ ไปยังประชาชน กลุ่มเป้าหมายซึ่งต้องประกอบด้วยความรู้ (knowledge) เป็นการรับรู้เบื้องต้น ซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับผ่านประสบการณ์โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (stimulus-response theory) แล้วจัดระบบเป็นโครงสร้างของความรู้ ที่ผสมผสานระหว่างความจำ (ข้อมูล) กับสภาพจิตวิทยา เหตุนี้ความรู้จึงเป็นความจำที่เลือกสรรซึ่งสอดคล้องกับสภาพจิตใจของตนเอง ความรู้จึงเป็นกระบวนการภายใน อย่างไรก็ตามความรู้อาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ได้ และผลกระทบที่มีต่อผู้รับสารเชิงความรู้ในทฤษฎีการสื่อสารนั้นอาจปรากฏได้จากสาเหตุ 5 ประการ คือ

1. การตอบข้อสงสัย (ambiguity resolution) การสื่อสารมักจะสร้างความสับสนให้สมาชิกในสังคม ผู้รับสารจึงมักแสวงหาสารสนเทศ โดยการอาศัยสื่อทั้งหลาย เพื่อตอบข้อสงสัยและความสับสนของตนเอง
2. การสร้างทัศนคติ (attitude formation) ผลกระทบเชิงความรู้ต่อการปลูกฝังทัศนคตินั้น ส่วนมากมักนิยมใช้กับสารสนเทศที่เป็นนวัตกรรม เพื่อสร้างทัศนคติ ให้คนยอมรับการเผยแพร่ นวัตกรรม (ในฐานะความรู้)
3. การกำหนดวาระ (agenda setting) เป็นผลกระทบเชิงความรู้ที่สื่อกระจายออกไป เพื่อให้ประชาชนตระหนักและผูกพันกับประเด็นวาระที่สื่อกำหนดขึ้น หากตรงกับภูมิหลังของปัจเจกชน และค่านิยมของสังคมแล้ว ผู้รับสารก็จะเลือกสารสนเทศนั้น
4. การพอกพูนระบบความเชื่อ (expand of belief system) การสื่อสารสังคมมักกระจายความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ ไปสู่ประชาชน จึงทำให้ผู้รับสารรับทราบระบบความเชื่อที่หลากหลาย และลึกซึ้งไว้ในระบบความเชื่อของตนมากขึ้นไปเรื่อย ๆ
5. การรู้แจ้งต่อค่านิยม (value clarification) ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยม และอุดมการณ์เป็นภาวะปกติของสังคม สื่อมวลชนที่นำเสนอข้อเท็จจริงในประเด็นเหล่านี้ ย่อมทำให้ประชาชนผู้รับสารเข้าใจถึงค่านิยมเหล่านั้นชัดเจนยิ่งขึ้น

แคทซ์ และสโตนแลนด์ (Katz and Stotland อ้างถึงใน ปาโรจันทร มั่นคง, 2534: 22) ได้แยกส่วนประกอบของทัศนคติได้เป็น 3 ส่วนด้วยกันคือ

1. ส่วนประกอบทางด้านความคิด หรือความรู้ ความเข้าใจ เรียกว่า “cognitive component” ได้แก่ความคิดซึ่งเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ในการคิด ซึ่งความคิดนี้อาจจะอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งแตกต่างกันออกไป

2. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก เรียกว่า “affective component” ซึ่งเป็นตัวเร้าความคิดอีกทอดหนึ่ง ถ้าหากบุคคลมีภาวะความรู้สึกที่ดี หรือไม่ดีก็จะแสดงออกขณะคิดถึงสิ่ง

นั้นออกมาในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกในด้านบวก เรียกว่า “positive affective component” ก็จะมีความรู้สึกในด้านบวกเป็นไปในทางที่ดี ในทางตรงข้าม บุคคลที่มีความรู้สึกในด้านลบ เรียกว่า “negative affective component” ก็จะมีความรู้สึกในด้านลบเป็นไปในทางที่ไม่ดี

3. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรม เรียกว่า “behavioral component” ซึ่งมีแนวโน้มเน้นไปในทางการกระทำ หรือพฤติกรรม ในลักษณะที่ว่า เมื่อมีสิ่งเร้าก็จะเกิดปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อบุคคลมีความรู้สึกในด้านบวก พฤติกรรมที่แสดงออกก็จะเป็นไปในทางที่ดี

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบของทัศนคติในความเห็นของ แม็คไกวาร์ (Mc Guire) ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เขาสนใจอยู่ เช่นรู้ว่าการไปโบสถ์ทุกวันอาทิตย์เป็นสิ่งที่ชาวคริสต์ควรปฏิบัติ รู้ว่าสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ตรงกับวันที่เท่าไร มีบทเทศน์อะไรในโบสถ์ โบสถ์ที่จะไปนั้นบาทหลวงเทศน์ได้ดีเพียงใด เมื่อไปโบสถ์แล้วจะเกิดความสงบ สบายใจ ความรู้นี้จะก่อให้เกิดองค์ประกอบประการที่ 2 คือ ความรู้สึกอยากหรือ ต้องการไปโบสถ์ในสัปดาห์นั้น ๆ หรือไม่ ซึ่งเกิดจากการได้ประเมินสิ่งนั้น จากความรู้ที่มีอยู่ว่าดี เหมาะสมเพียงใด หรือไม่ ถ้าประเมินแล้ว (จากความสะดวกในเรื่อง เวลา สถานที่) เห็นว่าดี เหมาะสม ตรงตามความต้องการ เป็นไปได้ ก็จะไปโบสถ์ แต่ถ้าประเมินแล้วไม่สบโอกาสเหมาะก็จะไม่ไปโบสถ์ ซึ่งการจะไปหรือไม่ไปโบสถ์นี้ นับเป็นองค์ประกอบประการที่ 3 คือ แนวโน้มของพฤติกรรม “intention to act” (อ้างถึงใน ชีรวัดน์ นิจนตร, ม.ป.พ.:68-69)

จากการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา หลาย ๆ ท่านได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับพลังที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์ไว้ดังนี้

1. มนุษย์แต่ละคนมีแรงขับและพลังที่จะประพฤติปฏิบัติเพื่อความอยู่รอด และความมั่นคงแห่งชีวิต อันเป็นความจำเป็นพื้นฐานของสัตว์ทั้งหลาย
2. มนุษย์แต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่หล่อหลอมรอบตัว จึงมักต้องปฏิบัติตามครรลองของสังคมแวดล้อมซึ่งสอดคล้องประสานกับเป้าหมายส่วนตัว
3. พลังทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์มากที่สุด ได้แก่ ครอบครัวของผู้นั่นเอง ตลอดจนเพื่อนบ้าน สังคมเพื่อน
4. ความจำเป็นเบื้องต้นของชีวิตมนุษย์ และประสบการณ์ ได้หล่อหลอมให้เกิดเป็นรูปแบบของมนุษย์แต่ละคน เรียกว่า บุคลิกภาพ
5. แม้ว่ามีมนุษย์แต่ละคนจะมีบุคลิกภาพของตนเองก็ตาม เมื่อมนุษย์รวมกันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ภายในสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน ก็ย่อมเกิดเป็นบุคลิกภาพของกลุ่มขึ้นได้ ซึ่งจะมีผลต่อการแสดงออกของกลุ่มด้วย เช่นกลุ่มหัวโบราณ กลุ่มวัยรุ่นนักร้อง เป็นต้น

6. มนุษย์มีสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายที่เขามีต่อโลกรอบตัวเขาออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเราสามารถสืบสานไปถึงพลังภายในที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น ๆ ได้ เช่น จากคำพูด การกระทำ ตลอดจนสิ่งที่สื่อถึงการกระทำ ที่เป็นจิตสำนึก และภายใต้จิตสำนึก เช่น ภาพของผู้ติดยาเสพติด คือคนที่มีภูมิหลังทางครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น ครอบครัวมีปัญหา

ในการศึกษาถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนเรานั้น นักจิตวิทยาเห็นพ้องต้องกันว่า จิตลักษณะที่ทำนายพฤติกรรมได้แม่นยำที่สุดคือ ทักษะคติของบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมนั้น ๆ (ซิรวัดน์ นิจเนตร, ม.ป.พ.: 68)

จะเห็นได้ว่าถ้าบุคคลไม่มีความเข้าใจ หรือมีแนวความคิดซึ่งเรียกว่า “concept” เกี่ยวกับสิ่งใดก็จะไม่สามารถมีทัศนคติต่อสิ่งนั้นได้ การที่บุคคลมีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่างก็เนื่องจากบุคคลมีความเข้าใจ หรือมีแนวความคิดซึ่งเรียกว่า concept ต่างกัน

ดังนั้น ส่วนประกอบทางด้านความคิดหรือ ความรู้ ความเข้าใจ จึงนับได้ว่าเป็นส่วนประกอบขั้นพื้นฐานของทัศนคติ และส่วนประกอบนี้จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความรู้สึกของบุคคลอาจออกมาในรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งในทางบวก และทางลบ ซึ่งขึ้นกับประสบการณ์ และการเรียนรู้ของความรู้สึกที่เกิดขึ้น ที่มีต่อวัตถุ หรือปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการให้ความคิดเห็นว่า สิ่งที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้น เริ่มต้นด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่ง คือ แหล่ง (source) ของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ อาจเป็นบุคคลคนเดียว กลุ่มบุคคล หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือสิ่งที่ก่อให้เกิดทัศนคติโดยตรง โดยทั่วไปแหล่งข่าวต่าง ๆ จะมีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น ความสามารถ ความเป็นที่ดึงดูดความสนใจ ความคุ้นเคย ความเป็นมิตร จากการศึกษาพบว่าแหล่งข่าวที่มีความสามารถ มีความคุ้นเคย สามารถดึงดูดความสนใจและมีอำนาจ จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติมากกว่าแหล่งข่าวที่ไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้ นอกจากนี้องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น เนื้อหาของข่าวสาร (ควรพิจารณาถึงภาษา ความยากง่าย คำที่ใช้ ฯลฯ) และตัวผู้รับ (เช่น ทักษะในการสื่อความหมาย ทัศนคติ ความรู้ระบบสังคม เป็นต้น) ก็เป็นองค์ประกอบในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (สุภาพงษ์ วรรษทรง, 2535: 18)

พฤติกรรมเป็นการแสดงออกของบุคคลโดยมีพื้นฐานมาจาก ความรู้และทัศนคติแตกต่างกัน ความแตกต่างของความรู้ และทัศนคติ เกิดขึ้นเพราะความแตกต่างในการเปิดรับสื่อ และความแตกต่างในการสื่อสารที่ตนได้รับ จึงก่อให้เกิดประสบการณ์สิ่งสมที่แตกต่างกัน อันมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลโดยทั่วไป การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวพฤติกรรมนั้นสามารถเกิดได้ในทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกชนค้างเคียง (กลุ่ม) ไปจนถึงระดับสังคม (สถานการณ์) การโน้มน้าวพฤติกรรมในทุกระดับของการสื่อสารสังคม อาจผ่านสื่อโดยอาศัยวิธีการดังนี้ (สุภาพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533: 123-124)

1. การปลุกเร้าอารมณ์ (emotional arousal) เพื่อให้เกิดความตื่นเต้นเร้าใจในการติดตาม ไม่ว่าจะด้วยภาพ หรือเสียง เช่นบรรยากาศในการประกาศปฏิวัติรัฐประหาร

2. การเห็นอกเห็นใจ (empathy) ด้วยการแสดงความอ่อนโยน เสียสละ และความกรุณาปราณี ก็อาจโน้มน้าวใจผู้คนให้ยอมรับได้ เช่นคนไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้ก็เพราะ เห็นผู้สมัครคนนั้นถูกโจมตีจากผู้สมัครคนอื่น ๆ

3. การสร้างแบบอย่างขึ้นในใจ (internalized norms) เป็นการสร้างมาตรฐานอย่างหนึ่งขึ้น เพื่อให้มาตรฐานนั้นปลุกศรัทธา และเป็นตัวอย่างแก่ผู้รับสารที่จะต้องปฏิบัติตาม

4. การให้รางวัล (reward) เช่น การลดแลก แจกแถม ในการโฆษณา เพื่อเป็นการจูงใจให้เลือกซื้อสินค้ายี่ห้อนั้น ๆ

ผลของการโน้มน้าวใจด้วยวิธีการข้างต้น ก่อให้เกิดพฤติกรรมพื้นฐานสองแบบ คือ

1. กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ หรือให้มีพฤติกรรมที่ต่อเนื่อง (activation)

2. หยุดยั้งพฤติกรรมเก่า (deactivation)

ทั้งการกระตุ้น และการหยุดยั้ง เป็นพฤติกรรมพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมอื่น ๆ ตามมา เช่น การตัดสินใจวินิจฉัยต่อประเด็นปัญหา การจัดหายุทธวิธีดำเนินการและ การสร้างพฤติกรรมส่วนรวม

โรเซนเบอร์ก และ ฮอฟแลนด์ (Rosenberg and Hovland : 1960) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม (behavior) เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถสังเกตเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก แต่หากผู้ส่งสารสามารถทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนแปลงความรู้ หรือการรับรู้ได้ การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าได้ เมื่อรับสารที่โน้มน้าวใจต่อ ๆ ไป

ยังมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเรื่องความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมที่น่าสนใจอีกอันหนึ่งคือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม (theory of attitude and behaviour change) ซึ่งกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจดี ทัศนคติก็จะเปลี่ยนแปลง และเมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงแล้ว ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้ง 3 อย่างนี้มีความเชื่อมโยงต่อกัน ฉะนั้นในการที่จะให้มีการยอมรับปฏิบัติในสิ่งใดต้องพยายามเปลี่ยนทัศนคติเสียก่อน โดยการให้ความรู้

อย่างไรก็ตาม ได้มีการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน ที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม เช่น ซาลานิก (Salanic) และคอนเวย์ (Conway) พบว่าความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมมีความสอดคล้องกันภายใต้สภาพการณ์ที่แตกต่างกันในขณะที่

(Zanna) พบว่า มีความสอดคล้องระหว่าง ความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม ในระดับความแตกต่างของปัจเจกบุคคล

การกระทำ หรือพฤติกรรมใด ๆ ของคนเราส่วนใหญ่ ตามปกติมักเกิดจาก ทศนคติของบุคคลนั้น ทศนคติจึงเป็นเหมือนทางเลือกของพฤติกรรม คือเป็นเครื่องควบคุมการกระทำของบุคคล พฤติกรรมส่วนใหญ่ของคนถูกควบคุมด้วยทศนคติของเขา การศึกษาทศนคติจึงทำให้สามารถพยากรณ์พฤติกรรมของคนได้ทางหนึ่ง (จำเนียร ช่วงโชติ, จิตร วสุวานิช, จันทมาศ ชื่นบุญ, มลวิภา สุวรรณมาลัย, 2515: 16)

การศึกษาในอดีตแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างทศนคติ และพฤติกรรมยังไม่อาจพิสูจน์ได้ชัดเจนนัก เฟสทิงเจอร์ (Festinger) ได้ศึกษานานวิจัยหลาย ๆ ชิ้น และพบว่า มีเพียง 3 งานวิจัย ที่แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทศนคติ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเขาได้ให้คำอธิบายว่า เหตุผลหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงทศนคติไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมในทันทีทันใดนั้น เป็นเพราะปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดทศนคติแบบเดิมอาจจะยังคงอยู่ ภายหลังจากทศนคตินั้นได้เปลี่ยนไปแล้ว ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้ทำให้ทศนคตินั้นมีแนวโน้มที่จะกลับมาเป็นแบบเดิมหลังจากได้รับข่าวสารแล้ว หรือในกรณีการเกิดช่องว่างของความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติ

โรเจอร์ส (Rogers, 1971:288-289) เรียกความรู้ และ ทศนคติในทางบวกแต่ในชั้นการยอมรับปฏิบัติกลับเป็นไปในทางตรงกันข้ามว่า เป็นช่องว่างของความรู้ ทศนคติ และการยอมรับปฏิบัติ หรือ KAP-gap และได้อธิบายว่า ทศนคติกับพฤติกรรมของบุคคลนั้นไม่สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเสมอไป กล่าวคือเมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้ และทศนคติในทางบวกต่อสิ่งที่เผยแพร่แล้ว แต่ในชั้นการยอมรับปฏิบัติอาจมีผลในทางตรงกันข้ามก็ได้ ถึงแม้ว่าโดยส่วนใหญ่ เมื่อบุคคลมีทศนคติอย่างไรแล้วจะมีความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติตามทศนคติของตนก็ตาม แต่พฤติกรรมเช่นนี้จะไม่เกิดขึ้นเสมอไป ทั้งนี้เพราะในบางกรณีอาจเกิด KAP-gap ขึ้นได้ กล่าวโดยสรุปก็คือ ในกรณีทั่วไป เมื่อบุคคลมีความรู้ ทศนคติเช่นไร จะแสดงพฤติกรรมไปตามความรู้ และทศนคติที่มีอยู่นั้น คือ K (knowledge) A (attitude) P (practice) จะเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกันหรือสัมพันธ์กัน แต่จะไม่เกิดขึ้นเสมอไปในทุกกรณีไป ดังนั้นชาวคริสต์คาทอลิกที่มีความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ ความศรัทธา เกี่ยวกับพระคัมภีร์ไบเบิล ในหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์ รวมทั้งหลักปฏิบัติศาสนกิจเป็นอย่างดี แต่อาจมีช่องว่างของ ความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธา และการยอมรับปฏิบัติขึ้นได้ และทำให้การปฏิบัติศาสนกิจไม่เกิดขึ้นในทุกบุคคล และในทุกกรณีเสมอไป

9. แนวความคิดเกี่ยวกับความทันสมัย (Modernity)

การพัฒนาในระดับบุคคลหรือกระบวนการทำให้ทันสมัย เป็นกระบวนการที่นักวิชาการยอมรับว่าเป็นกระบวนการสำคัญในอันจะนำไปสู่การพัฒนาในระดับสังคมต่อไป

มัวร์ (Moore, 1965 : 89) ให้คำนิยามกระบวนการทำให้ทันสมัยว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบแบบดั้งเดิมมาเป็นระบบของเทคโนโลยี และการจัดการองค์การอย่างมีระบบกฎเกณฑ์ในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่เจริญก้าวหน้าของเศรษฐกิจจนกระทั่งมีความมั่นคงทางด้านการเมืองเช่นเดียวกับประเทศตะวันตก

สเมลเซอร์ (Smelser, 1966) เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 4 อย่างที่แตกต่างกัน แต่มีความเกี่ยวเนื่องกันคือ

1. ทางด้านเทคโนโลยี สังคมจะเปลี่ยนจากการใช้เทคนิคง่าย ๆ และดั้งเดิมไปสู่การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์
2. ทางด้านเกษตรกรรม สังคมจะเปลี่ยนจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการค้า ซึ่งหมายรวมถึงการปลูกพืชที่ทำเงินเฉพาะอย่าง การซื้อสินค้าที่ไม่ใช่สินค้าเกษตรในตลาดและว่าจ้างแรงงานเพื่อการเกษตร
3. ทางด้านอุตสาหกรรม จะเปลี่ยนจากการใช้แรงงานมนุษย์และสัตว์ไปสู่การทำอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง นั่นคือ การที่คนทำงานเพื่อค่าจ้างแรงงานโดยการใช้เครื่องจักรเครื่องกลเพื่อทำการผลิตสินค้าส่งตลาด
4. ทางด้านการจัดการทางนิเวศวิทยา จะเปลี่ยนจากการตั้งถิ่นฐานกระจายไปในที่เพาะปลูกและหมู่บ้านไปสู่การตั้งถิ่นฐานในเมือง (อ้างถึงในดารณี ฤทธิพิพัฒน์กุล, 2530 : 7-8)

โดยการมองประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นระบบสังคมอันหนึ่ง สเมลเซอร์ (Smelser) อธิบายว่าในกระบวนการไปสู่ความทันสมัยนี้ มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 อย่างคือ การแยกย่อยของโครงสร้างและหน้าที่ (differentiation) การผสมผสานของส่วนต่าง ๆ ในระบบ (Integration) และความระส่ำระสายในสังคม (social disturbance) สเมลเซอร์ (Smelser) กล่าวว่าในสังคมที่พัฒนาแล้วจะมีระดับของการแยกย่อยของโครงสร้างและหน้าที่สูง อย่างไรก็ตามการแยกย่อยของโครงสร้างและหน้าที่นี้ไม่เพียงพอที่จะนำไปสู่ความทันสมัยได้ ต้องมีการผสมผสานเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่ง ส่วนความระส่ำระสายในสังคมเกิดขึ้นในช่วงเวลาระหว่างการเกิดการแยกย่อยของโครงสร้าง และหน้าที่ และการผสมผสานกันของส่วนต่าง ๆ ในสังคม

นอกจากนั้น ยังมีนักทฤษฎีที่สำคัญ ๆ อีกหลายคนเน้นที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล เช่น บุคลิกภาพ ค่านิยม ทศนคติ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น

เฮเกน (Hagen, 1962) คิดว่าบุคลิกภาพที่ง่ายต่อการปรับตัวให้เข้ากับนวัตกรรมใหม่ (innovative personality) เป็นกุญแจที่จะไขไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ผู้ที่มีบุคลิกภาพที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับนวัตกรรมใหม่ได้ง่าย จะมองเห็นสภาพสังคมรอบตัวว่าเป็นขั้นตอนอย่างมีเหตุผลที่สามารถจะเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบนี้จะมีความต้องการอย่างมากที่จะมีอำนาจตัดสินใจด้วยตนเอง มีความเข้าใจตนเองและผู้อื่นมีความต้องการที่จะเอาใจใส่ต่อสวัสดิภาพของตนเองและผู้อื่น

มิลลิแกน และ แบล็คเมอร์ (Millican and Blackmer, 1964 : 26-27) กล่าวว่า “สิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสังคมก็คือ การที่ประชาชนต้องเปลี่ยนแปลงตัวเอง”

แมค คลีแลนด (Mc Clelland, 1967 : 74-85) นักเศรษฐศาสตร์และนักจิตวิทยา กล่าวว่า คุณภาพของคนที่ทันสมัยขึ้นอยู่กับความรู้จักทั้งตัวเอง และมีความตั้งใจทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุความสำเร็จ ปัจจัยที่จะทำให้ความทันสมัยของบุคคลหรือของกลุ่มมีมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์อยู่ในระดับสูงหรือต่ำ กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงก็จะเป็นคนทันสมัยมาก และเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ที่ดีด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำก็จะเป็นคนที่ทันสมัยน้อยและมีลักษณะเป็นผู้ประกอบการต่ำ ซึ่งเป็นการมองที่คุณลักษณะทางจิตใจเช่นเดียวกับแอนเดอร์สัน และ ชิลส์ (Anderson and shils, อ้างใน Myron Weiner 1966 : 3-9) เน้นว่าคนที่ทันสมัยจะต้องมีการพัฒนาทักษะและจิตใจ ความคิดสร้างสรรค์ ในขณะที่นักประวัติศาสตร์อย่าง แบล็ค (Black, 1966 : 33) ให้ความเห็นว่าสังคมสมัยใหม่คือ สังคมที่มีความก้าวหน้าของความรู้ใหม่ ๆ และเป็นบุคคลที่มีความสามารถในอันที่จะเข้าใจความลึกลับของธรรมชาติ และสามารถประยุกต์ความรู้ใหม่ ๆ นี้เพื่อประโยชน์ต่อกิจกรรมของมนุษย์

โรเจอร์ส (Rogers, 1969 : 27-29) ให้นิยามของคำว่า “modernization” หรือ การทำให้ทันสมัยว่าหมายถึง กระบวนการที่บุคคลเปลี่ยนจากการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม (traditional) มาเป็นแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น มีเทคนิควิทยาการที่ก้าวหน้า และเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตอย่าง รวดเร็ว

โชดัก (Chodak) ได้จำแนกการทำให้ทันสมัยออกเป็น 3 ประเภท คือ การทำให้ทันสมัยทางอุตสาหกรรม การทำให้ทันสมัยโดยการผสมผสานทางวัฒนธรรม และการทำให้ทันสมัยโดยการปรับปรุงสาธารณูปการต่าง ๆ (Abraham, 1979)

อับราฮัม (Abraham, 1979 : 5-10) แบ่งการทำให้ทันสมัยเป็น 2 ประเภท คือ การทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจและการทำให้ทันสมัยทางสังคม การทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจหมายถึง การยกระดับการครองชีพและมาตรฐานชีวิตให้สูงขึ้นโดยมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีต่าง ๆ มีการส่งเสริมการลงทุน และมีการจัดระเบียบแบบประชาธิปไตย ส่วนการทำให้ทันสมัยทางสังคมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงลักษณะ แบบแผน สถานภาพ และบทบาทต่าง ๆ ในสถาบันสังคมเสียใหม่อย่างมีแบบแผน และการทำให้ทันสมัยนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้าง ทศนคติ

และกระบวนการ และการเปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งนี้ จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในอีกสองด้านที่เหลือโดยอัตโนมัติอีกด้วย

คาร์ล (Kahl, 1968 : 18-22) ได้สรุปลักษณะทั่ว ๆ ไป เพื่อเปรียบเทียบลักษณะสังคมดั้งเดิมและสังคมแบบทันสมัยไว้ดังนี้คือ

1. การแบ่งงานกันทำ สังคมแบบดั้งเดิมจะมีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าร้อยละ 70-80 นอกจากนี้จะเป็นผู้ที่ทำงานอื่น ๆ เช่น ช่างฝีมือ นักกฎหมาย พระ ฯลฯ ส่วนในสังคมสมัยใหม่จะมีผู้ทำงานเกษตรกรรมเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น นอกนั้นจะเป็นงานรับจ้างทำงานอุตสาหกรรม ฯลฯ

2. การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยเฉพาะในเรื่องของการผลิต ในสังคมสมัยใหม่จะนิยมใช้วิธีการผลิตแบบใหม่ มีการค้นคว้าวิจัย ส่วนสังคมแบบดั้งเดิมจะใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมสืบต่อกันมา

3. ระดับการกลายเป็นเมือง เมื่อเกิดการแพร่กระจายและเกิดการยอมรับนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการเกษตรกรรม จะทำให้การใช้ที่ดินกับการใช้แรงงานคนน้อยลงไป สังคมส่วนใหญ่จะเริ่มกลายเป็นเมือง

4. เศรษฐกิจ สังคมแบบดั้งเดิมมีการผลิตระดับพอเลี้ยงตนเองได้เท่านั้น ส่วนสังคมสมัยใหม่มีพื้นฐาน เศรษฐกิจระดับชาติ มีรายได้ต่อหัว และมีการบริโภคสูง

5. การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม สังคมแบบดั้งเดิมมีการแบ่งชั้นทางสังคมระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้เช่าที่ดินซึ่งแตกต่างกันมาก ส่วนในสังคมสมัยใหม่การแบ่งช่วงชั้นทางสังคมขึ้นอยู่กับ การแบ่งงานกันทำ มีการกระจายรายได้ และมีอัตราเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น

6. การศึกษาและการสื่อสาร ในสังคมแบบดั้งเดิมคนส่วนใหญ่จะมีการศึกษาต่ำ ส่วนในสังคมสมัยใหม่คนจะรู้หนังสือและได้รับการศึกษาดีขึ้น ระบบสื่อสารมวลชนเป็นสื่อกลางที่จะให้ข่าวสารและการศึกษาแก่ประชาชน

7. ระบบค่านิยม ซึ่งแบ่งเป็น 14 ประเภท เพื่อใช้เป็นเครื่องวัดว่าบุคคลมีค่านิยมสมัยใหม่เพียงใด ดังนี้คือ

7.1 การตื่นตัวต่อการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (activism) เป็นค่านิยมที่ตรงกันข้ามกับค่านิยมแบบเก่า ได้แก่ การเชื่อถือโชคชะตา หรือชะตากรรม (fatalism) ซึ่งมักปรากฏอยู่ในสังคมแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ เพราะโครงสร้างของสังคมชนบททำให้คนในสังคมนั้นมีประสบการณ์ที่ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ทำให้เชื่อถือในโชคชะตา ส่วนในสังคมสมัยใหม่คนมักจะมีค่านิยมที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง

7.2 การจัดช่วงชั้นของโอกาสก้าวหน้าในชีวิต (stratification of life chances) ในสังคมสมัยใหม่ คนทุกคนมีโอกาสก้าวหน้าเท่าเทียมกัน โดยพิจารณาบุคคลจากความ สามารถที่เขาประสบผลสำเร็จในการทำงานมากกว่าจะพิจารณาจากพื้นฐานเดิม

7.3 การจัดช่วงชั้นของชุมชน (community stratification) ในสังคม แบบดั้งเดิม ชุมชนจะถูกปกครองด้วยผู้นำเพียงไม่กี่คน ส่วนสังคมสมัยใหม่นั้นบุคคลจะยอมรับว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นต่อการปกครองได้

7.4 อาชีพเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด (occupation primacy) ในสังคมสมัย ใหม่ทุกคนจะมีค่านิยมที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน

7.5 ความผูกพันกับเครือญาติ (integration with relatives) บุคคลใน สังคมสมัยใหม่ พร้อมทั้งจะแยกออกจากกลุ่มเครือญาติเพื่อไปแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิต มากกว่า จะอยู่กับบิดามารดา ญาติพี่น้อง เหมือนกับบุคคลในสังคมสมัยเก่าที่มีความผูกพันกับญาติพี่น้องมากกว่า

7.6 ปึงเจกชนนิยม (individualism) บุคคลที่ทันสมัยจะมีความ สามารถในการคาดคะเนและกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ เนื่องจากมีความเชื่อมั่นในตนเองต่างจากบุคคลใน สังคมดั้งเดิม ซึ่งจะต้องหวงและเกรงใจบุคคลอื่น ๆ ว่าจะไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจของตน

7.7 ความเชื่อในบุคคลอื่น (trust) บุคคลในสังคมสมัยใหม่จะเต็มใจ ติดต่อกับคนอื่น ๆ รวมทั้งคนที่ไม่รู้จัก มากกว่าคนในสังคมดั้งเดิมที่จะเชื่อถือแต่เครือญาติเท่านั้น

7.8 การรับสื่อมวลชน (participation in mass media) คนสมัยใหม่จะ สนใจ ข่าวสารต่าง ๆ ที่เผยแพร่ทางสื่อมวลชนมากกว่าคนในสังคมดั้งเดิม

7.9 องค์กรขนาดใหญ่ (big companies) คนสมัยใหม่นิยมการจัดองค์กร อย่างมีระเบียบ มีการวางเครือข่ายงานอย่างเป็นระบบ และเน้นที่การปรับปรุงการทำงานขององค์กร ให้ดีขึ้น

7.10 การทำงาน (manual work) คนที่ทันสมัยจะไม่รังเกียจการทำงาน ด้วยการใช้แรง และจะพยายามปรับปรุงการทำงานด้วยการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยเข้าช่วย

7.11 ความชอบในชีวิตในเขตเมือง (preference of urban life) คนที่ทันสมัยจะชอบใช้ชีวิตอยู่ในเมืองหลวง เพราะเป็นแหล่งที่รวมเอาความเจริญด้านต่าง ๆ ไว้ และทำให้ ได้พบปะกับผู้คนมากมาย

7.12 ครอบครัวที่ทันสมัย (family modernism) บุคคลทันสมัยที่จะไม่ นิยมมีครอบครัวขนาดใหญ่ คนจะรู้จักการคุมกำเนิด และรู้จักบทบาทของครอบครัว รวมทั้งคำนึงถึง บทบาทของครอบครัว รวมทั้งคำนึงถึงบทบาทของสตรีด้วย

7.13 ความเคร่งศาสนา (religiosity) คนในสังคมสมัยใหม่จะนับถือ ศาสนาอย่างมีเหตุผลมากขึ้น เมื่อคนมีความรู้มากขึ้น เปิดรับข่าวสารมากขึ้น คนทันสมัยจะมีความ รอบรู้อริเริ่มมองสังคมและสิ่งรอบตัวอย่างมีความหมายมากขึ้น ดังนั้นการดำเนินชีวิตจึงเป็นไปภายใต้ การสรรหาแต่สิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อชีวิต และนำหลักการทางศาสนาที่เห็นว่ามีเหตุผล เป็นประโยชน์ และเข้ากับบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมในยุคในสมัยของตนเอง

7.14 การกล้าเสี่ยง (risk taking) บุคคลสมัยใหม่จะมีความกล้าเสี่ยงในการลงทุน การทำงาน และสามารถแก้ไขปัญหาการงานด้วยความสามารถของตนเอง

จางง์ อติวัฒน์สิทธิ์ (2523 : 33-36) ได้สรุปความทันสมัยไว้ว่า

1. กระบวนการความทันสมัย ไม่ใช่จะศึกษาได้จากแง่เดียวหรือใช้ดัชนีอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเครื่องวัด เช่น เราไม่อาจกล่าวได้ว่าการที่บุคคลมีมาตรฐานการครองชีพสูงขั้นนั้นหมายถึงว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ทันสมัยเหมือนอย่างที่ว่า Rogers ตั้งข้อสังเกตว่า “กระบวนการทันสมัยนี้รวมเอาการปะทะสังสรรค์ของปัจจัยหลายอย่าง เพราะพฤติกรรมของมนุษย์สามารถจะวัดได้จากมากกว่าหนึ่งลักษณะ”

2. ความทันสมัย ป้อยที่เดียวที่เชื่อกันว่า เหมือนกับกระบวนการที่เป็นอยู่ในตะวันตก (Westernization, Europeanization หรือ Americanization) เพราะคิดกันว่าความทันสมัยมีกำเนิดมาจากตะวันตก ยุโรป หรืออเมริกา และที่คนะดังกล่าวแพร่สะพัดไปกว้างขวางมากในหมู่ประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งพยายามเลียนแบบกระบวนการพัฒนาประเทศเหมือนอย่างประเทศตะวันตก แต่โดยที่จริงแล้วความทันสมัยนั้นไม่ได้หมายถึงการปฏิบัติตามแบบยุโรปหรืออเมริกา หากเป็นการส่งเสริมชีวิตแบบเก่าและแบบใหม่ให้เข้าด้วยกัน เพราะสิ่งใหม่ ๆ ไม่จำเป็นต้องมาจากตะวันตกหรือยุโรป และการปรับปรุงรับเอาวัฒนธรรมจากประเทศพัฒนาแล้ว ไม่จำเป็นต้องให้ประเทศที่รับเอารำลองตามแบบของประเทศแหล่งให้วัฒนธรรม เพราะส่วนใหญ่จะต้องมีการดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศที่รับเอาก่อน ดังนั้น ความทันสมัยในความหมายนี้จึงไม่จำเป็นต้องนิยมตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเท่านั้น สามารถจะหมายถึงการเรียนรู้อิทธิพลเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมด้วย

3. ความทันสมัย ป้อยที่เดียวที่เชื่อกันว่าทุกลักษณะของความทันสมัยเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งการตัดสินใจเกี่ยวกับค่านิยมนี้เป็นการพูดง่ายเกินไป โดยที่ไม่ใช่ลักษณะทุกอย่างของความทันสมัยเป็นสิ่งดี เพราะความทันสมัยนำเอาการเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจจะก่อให้เกิดไม่เพียงแต่ผลดีเท่านั้น แต่ยังนำเอาความขัดแย้ง ความเจ็บปวด และสิ่งที่ไร้ประโยชน์อย่างอื่นมาด้วยอีกมาก และเราอาจจะศึกษาความทันสมัยได้จากสี่ระบบคือ ระบบวัฒนธรรม ระบบสังคม ระบบจิตวิทยา และระบบประวัติศาสตร์หรือสภาพแวดล้อม

ความทันสมัยทางจิตวิทยานี้เอง บางทีเรียกว่าความทันสมัยของบุคคล (individual modernization) ซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อกันว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นสังคมสมัยใหม่ ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลเสียก่อน

อิงเคลิส และ สมิธ (Inkeles and Smiths, 1976 : 33) ได้สรุปว่า องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการพัฒนา คือ การพัฒนาลักษณะสมัยใหม่ระดับบุคคลซึ่งการพัฒนาในระดับประเทศจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากว่าประชาชนไม่มีคุณลักษณะสมัยใหม่ และกล่าวว่าปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้

บุคคลเกิดความทันสมัย คือ การศึกษาอันดับแรก รองลงมาคือการเปิดรับสื่อมวลชนและประสบการณ์ การทำงานตามลำดับ

1. การศึกษา (education) การศึกษาจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลักษณะของบุคคลทันสมัยขึ้น กล่าวคือ ในการเรียนรู้ภายในโรงเรียน นอกจากบุคคลจะเรียนรู้ในเรื่องการอ่าน การเขียน และการคำนวณแล้ว บุคคลจะได้เรียนรู้ในเรื่องของค่านิยม ทศนคติ และวิถีทางในการที่จะดำรงชีวิตในระดับสูงสำหรับตนเอง และสำหรับการพัฒนาประเทศ เช่น มีการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม เปิดรับความคิดใหม่ ๆ รับประสบการณ์ใหม่ ๆ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะกำหนดจำนวนของบุตรสำหรับครอบครัวของตนเอง เป็นต้น

2. การเปิดรับสื่อมวลชน (mass media exposure) พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ อย่างแท้จริง อย่างเช่น มีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างมาก บุคคลที่มีความทันสมัยจะเปิดรับสื่อมวลชน และจากการเปิดรับสื่อมวลชนนี้เองทำให้บุคคลนั้นทันสมัยมากขึ้นกว่าเดิม อันเป็นสาเหตุซึ่งกันและกัน

3. ประสบการณ์ในโรงงานอุตสาหกรรม (factory experience) บุคคลจะมีความทันสมัยมากขึ้น นับแต่ได้เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

นอกจากนั้น อิงเคลิส และ สมิธ (Inkeles and Smith) ยังได้แบ่งลักษณะของคนที่มีความทันสมัย (modern man) ไว้ว่ามี 2 ด้านคือ

- ด้านวัตถุ หรือ external modernization ดูได้จากระดับความเป็นเมือง การศึกษาการสื่อสารมวลชน และ การเป็นอุตสาหกรรม

- ด้านจิตใจ หรือ internal modernization ดูได้จากสภาพสิ่งแวดล้อม ค่านิยม ทศนคติ และโลกทัศน์ทั่วไป

ในงานศึกษาความทันสมัยของบุคคล (individual modernity) อิงเคลิส (Inkeles, เล่มเดียวกัน :19-257) ได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคนที่ทันสมัย (traditional man) กับคนที่ทันสมัยมากกว่า (More Modern Man) ใน 6 ประเทศ คือ อาร์เจนตินา ชิลี อินเดีย อิสราเอล ไนจีเรีย และปากีสถานตะวันออก หรือบังกลาเทศ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างไป แต่ก็มีทัศนคติบางอย่างที่เหมือนกันจนกำหนดได้เป็นคุณลักษณะของ “คนทันสมัย” ได้กว้าง ๆ คือ

การวิเคราะห์ตัวบุคคลหรือปัจจัยภายใน

1. มีความพร้อมที่จะเปิดรับประสบการณ์ใหม่ (openness to new experience) คนในสังคมทันสมัยจะเปิดรับความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะปรากฏได้ในหลายรูปแบบ เช่น การใช้จ่าย ใข้บุญ หรือเมล็ดพันธุ์ชนิดใหม่ มีความพร้อมที่จะรู้จักกับคนอื่นที่แตกต่างจากคน หรือมีการเปิดรับข่าวสารจากแหล่งที่ไม่คุ้นเคย

2. มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (readiness for social change) ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องมาจากความพร้อมที่จะเปิดรับประสบการณ์ใหม่แตกต่างกันที่การเปิดรับประสบการณ์ใหม่เป็นการทำเพื่อตนเอง แต่ความพร้อมต่อการเปลี่ยนทางสังคม เป็นการยอมรับความเปลี่ยนแปลงในองค์กรทางสังคม เช่น การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นผู้พร้อมรับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่รอบตัว และยอมรับโอกาสที่เปลี่ยนแปลง

3. การขยายขอบเขตความคิดเห็น (growth of opinion) คนในสังคมสมัยใหม่จะเป็นผู้ที่มีความตระหนักต่อความแตกต่างของทัศนคติ และความคิดเห็นรอบตัวเขา ต้องไม่เปิดตัวเองยอมรับความเห็นที่แตกต่างกัน ต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของคนที่อยู่ต่ำกว่าหรือเหนือกว่า

4. สนใจข่าวสารข้อเท็จจริงต่าง ๆ (interest of facts and information) บุคคลที่ทันสมัยต้องมีความกระตือรือร้นที่จะรับทราบข่าวสาร ซึ่งจะเป็นพื้นฐานไปสู่การแสดงความคิดเห็น

5. เห็นคุณค่าของเวลา (valuing of time) เวลาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนทันสมัยเป็นคนตรงต่อเวลา และมีแนวโน้มที่จะสนใจต่อปัจจุบันหรืออนาคตมากกว่าอดีต

6. เชื่อในความสามารถของมนุษย์ (sense of efficacy) คือเป็นผู้ที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้วิธีการควบคุมสภาพแวดล้อม มีเป้าหมายในชีวิตเป็นของตนเอง มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองมากกว่าที่จะถูกครอบงำด้วยธรรมชาติหรือผู้มีอำนาจเหนือกว่า

7. มีการวางแผนการดำเนินชีวิต (planning) บุคคลทันสมัยจะมีแนวโน้มของการวางแผนในระยะยาว ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจกรรมชุมชนและกิจกรรมของตนเอง

8. มีความสามารถในการคาดคะเนเหตุการณ์ และเข้าใจบทบาทของผู้อื่น เชื่อในหลักและเหตุผล (calculability or trust) เชื่อในโลกที่มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์อย่างมีเหตุผล บุคคลทันสมัยจะเชื่อคนแปลกหน้ามากกว่าคนในสังคมดั้งเดิม

9. เห็นคุณค่าของทักษะและความชำนาญต่าง ๆ (valuing of technical skill)

10. มีความมุ่งหวังหรือความทะเยอทะยานในด้านการศึกษาและอาชีพ (educational and occupational aspirations) ผู้ที่มีลักษณะสมัยใหม่จะเป็นผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับ มุ่งหวังที่จะให้บุตรของตนละทิ้งงานอาชีพในแบบดั้งเดิม และรับเอาอาชีพใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีทางใหม่ ๆ

11. ตระหนักและเชื่อถือในคุณค่า ความสามารถหรือเกียรติยศของผู้อื่น (awareness of and respect for the dignity of others) บุคคลสมัยใหม่ต้องปกป้องศักดิ์ศรีของบุคคลที่อ่อนแอหรืออยู่ในสถานะต่ำกว่า เช่น ผู้หญิงและเด็ก

12. มีความเข้าใจในเรื่องการผลิตต่าง ๆ เช่น รู้จักเลือกในการตัดสินใจ (production understanding) เป็นความเข้าใจของบุคคลในเรื่องการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องของการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม

การวิเคราะห์ในปัจจุบันแวดล้อม

1. ระบบเครือญาติและระบบครอบครัว (kindship and family) คนที่อยู่ในสังคมสมัยใหม่จะมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวและญาติพี่น้องเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะสามารถที่จะทำงานมาเลี้ยงดูครอบครัวได้ดีมากกว่าบุคคลที่ประกอบอาชีพทำนา
2. สิทธิสตรีจะเพิ่มมากขึ้น (women's rights) ผู้ชายจะยอมรับสถานภาพและสิทธิสตรีมากขึ้น
3. มีการคุมกำเนิดและการจำกัดขนาดของครอบครัว (birth control or restriction of family size)
4. ความเชื่อเรื่องศาสนา (religion) จะลดลง คนจะมีความเชื่อในหลักการทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นเมื่อมีการพัฒนาในด้านการศึกษา
5. การให้ความเคารพในผู้สูงอายุ (aging and the age) การให้ความเคารพผู้สูงอายุจะยังคงมีอยู่ในสังคมสมัยใหม่
6. คนในสังคมสมัยใหม่จะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองเป็นอย่างดี (politics) มีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสนใจในเรื่องที่เกิดกับชุมชน
7. การสื่อสารทั้งในรูปของสื่อมวลชนและสื่ออื่น ๆ ในสังคมสมัยใหม่ จะมีความเชื่อในสื่อมวลชนมากกว่าที่จะเชื่อถือสื่อประเภทอื่นและความเชื่อถือในบุคคลในชุมชนจะลดลง
8. การบริโภคนิยม (consumerism) คนที่มีลักษณะสมัยใหม่จะใช้จ่ายซื้อของใช้ที่ดีกว่าคนที่ทันสมัยน้อยกว่า
9. การจัดช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) สังคมสมัยใหม่จะเชื่อว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมในอนาคต เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ทั้งสำหรับตนเองและบุตร
10. ความผูกพันกับงาน (work commitment) คนที่ทันสมัยจะยอมรับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าในที่ทันสมัยน้อยกว่า ซึ่งอาจจะไม่ผูกพันกับงาน เช่น มาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมชั่วคราวเท่านั้น

นอกจากแนวความคิดเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัย และความทันสมัยของนักวิชาการด้านต่าง ๆ แล้ว เสถียร เขยประทับ (2526 : 6-19) ได้สรุปแนวความคิดของกระบวนการทำให้ทันสมัย ไว้ 2 แนวทาง

1. แนวความคิดแบบวัตถุนิยมคลาสสิก คือให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านวัตถุและความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ โดยมีลักษณะสำคัญคือ 1) เป็นแนวความคิดที่อยู่บนพื้นฐานที่ว่า การพัฒนาประเทศโดยพื้นฐาน ก็คือกระบวนการของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ 2) ซึ่งก่อให้เกิดความก้าวหน้าหรือการปรับปรุงทางด้านวัตถุของประเทศใดประเทศหนึ่ง 3) และส่งผลให้เกิดความกินดีอยู่ดี และนำไปสู่ความยุติธรรมในสังคมเสรีภาพและความเป็นประชาธิปไตย โดยแนวความคิดทางด้านวัตถุนิยมคลาสสิกนี้ จะไม่ให้ความสำคัญกับปัจจัยเกี่ยวกับตัวคนและสังคม และจะวัดที่การเพิ่มความสามารถด้านการผลิต ด้านการบริโภคและการกระจายสินค้าและบริการ ซึ่งเป็นดัชนีความเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

2. แนวความคิดที่เน้นการพัฒนาในระดับบุคคลและสังคม การพัฒนาประเทศมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีการพัฒนาหลายแง่หลายมุม ดัชนีการวัดการพัฒนาที่ดี ควรจะต้องวัดทั้งผลผลิตทางเศรษฐกิจ วัดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการเมืองและสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของประเทศ แนวความคิดนี้คำนึงถึงศักดิ์ศรีและชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นดัชนีชี้ให้เห็นการพัฒนาในแนวความคิดที่สองนี้ก็คือ คุณลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและลักษณะทางจิตวิทยาของบุคคลนั่นเอง

สรุปได้ว่าการทำให้ทันสมัย (modernization) เป็นกระบวนการที่จะทำให้บุคคลมีลักษณะเป็นคนทันสมัย (modern man) ซึ่งความทันสมัยในระดับบุคคล (individual modernization) คือ ลักษณะภายใน ความคิด ทศนคติ ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบดั้งเดิม (traditional society) ไปสู่สังคมสมัยใหม่ (modern society) ที่สลับซับซ้อน มีรายละเอียดของช่วงชั้นทางสังคม ตลอดจนความหลากหลายในรูปแบบการดำเนินชีวิต คนในสังคมมีความรู้ มีความเจริญทางความคิด และมีเหตุผล ความคิดและทศนคติ เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธาในหลักคำสอนทางศาสนา จะเกิดขึ้นภายใต้การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ ถึงความมีเหตุผล ความเป็นไปได้ของคำสอน ตลอดจนการประยุกต์หลักธรรมคำสอน เพื่อนำไปปฏิบัติภายใต้หลักความมีเหตุผล ประโยชน์ และความเป็นไปได้ในโลกปัจจุบันของหลักธรรมคำสอนนั้น ซึ่งศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพทางด้านจิตใจ ให้คนในสังคมมีที่พึงพิงทางใจสามารถหาความสงบ ทำสมาธิ สำรองใจตรงตลอดจนวางแผน อย่างมีระบบและมีระเบียบ มีแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้หลักการและเหตุผล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรม การสื่อสารและความทันสมัย รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและความทันสมัย ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้บ้างแล้ว จึงขอนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรต่าง ๆ ดังนี้

เพศ

สุริยา วีรวงศ์ (2517 : 215-219) ทำการศึกษา “ลักษณะสมัยใหม่” ที่จังหวัดชลบุรี ศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 กลุ่ม ระหว่างชุมชนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยวัดจากค่านิยม 14 ประเภท พบความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับค่านิยมสมัยใหม่ กล่าวคือ เพศชายจะเป็นผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับสูงเป็นจำนวนมากกว่าเพศหญิงทั้งในเขตเมือง และเขตชนบท

อัจฉรวรรณ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2529 : 85) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การเปิดรับสื่อมวลชนกับการพัฒนาลักษณะสมัยใหม่ของเยาวชนในเขตเมืองและชนบท พบว่า เพศมีความสัมพันธ์กับลักษณะสมัยใหม่

อายุ

โรเจอร์ส และ สเวนนิ่ง (Rogers and Svenning, 1969 : 107) ศึกษากระบวนการทำให้บุคคลในสังคมดั้งเดิมกลายเป็นคนทันสมัยของชาวนาในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา พบว่า “อายุมีความสัมพันธ์เชิงผกผันกับการเปิดรับสื่อมวลชน”

สมศรี วงศ์โรจน์กุล (2529 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับสาร ความทันสมัย กับความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัยและทัศนคติต่อบุคลากรสังคม พบว่า อายุมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความทันสมัย

สมศรี จันทวงษ์ (2532 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนของพระสงฆ์ในวัดพัฒนาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า เมื่ออายุมากขึ้นความทันสมัยจะน้อยลง

ฐานะทางเศรษฐกิจ

จินตวดี พุ่มศิริ (2529 : บทคัดย่อ) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสาร ความเชื่อทางศาสนา ความทันสมัยของชาวมุสลิมในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์กับความทันสมัยเป็นค่าบวก

อัจฉรวรรณ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2529) พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชนอย่างมีนัยสำคัญ และฐานะทางเศรษฐกิจกับลักษณะสมัยใหม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ระดับการศึกษา

ยาดิว และ แอสครอฟท์ (Yadiv and Ascroft : 1966 อ้างในเสถียร เขยประทับ 2526 : 49) ทำการวิจัยโดยใช้ข้อมูลจากประเทศเคนยา โคลอมเบีย และอินเดีย พบว่า การศึกษาและการเข้าถึงสื่อเป็นตัวทำนายระดับของความรวดเร็วในการยอมรับนวัตกรรมและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในกระบวนการทำให้ทันสมัย

Inkeles และ Smiths (1976) พบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลักษณะของบุคคลทันสมัยขึ้น

สุริยา วีรวงศ์ (2517 : บทคัดย่อ) พบว่า ผู้มีระดับการศึกษาสูงจะมีแนวโน้มไปในทางที่มีค่านิยมสมัยใหม่สูงกว่า ผู้มีระดับการศึกษาต่ำไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในเขตเมืองหรือเขตชนบท

สรศรีวี คชาชีวะ (2524 : 7) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของประชาชนในท้องที่บางชั้น เขตมินบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า บุคคลยิ่งมีการเปิดรับสื่อมวลชนมากขึ้น มีการศึกษาสูงขึ้น บุคคลนั้นจะมีความทันสมัยมากขึ้นด้วย และระดับการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอันดับ 3 รองจากการเปิดรับสื่อมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคล

ศิริชัย ศิริภายะ (2525 : 152) ทำการวิจัยเรื่องสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในเขตเมืองปนชนบท พบว่า “การศึกษาไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับค่านิยมสมัยใหม่ แต่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชนและรายได้”

ศาสนา

อเนก ทิพลีธา (2526 ; บทคัดย่อ, อ้างถึงในสมศักดิ์ ดวงสีเสน) ศึกษาบทบาทของผู้นำสมาคมทางพุทธศาสนาในการปรับตัวของประชาชนให้สอดคล้องกับความเป็นสมัยใหม่ของสังคมไทย พบว่าชาวพุทธทั้งหลาย โดยเฉพาะผู้ที่มีการศึกษาดี มีฐานะดี ยอมรับว่าพุทธศาสนามีความสำคัญในการพัฒนาสังคม ยังความอยู่รอดแห่งศีลธรรมอันดีของสังคม สังคมไทยเจริญมาได้ด้วยความสงบร่มเย็น แต่ปัจจุบัน ความเสื่อมใสศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพุทธศาสนาเริ่มเสื่อมลงถึงร้อยละ 60 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้สังคมจะเจริญขึ้น มีเทคโนโลยีทันสมัย มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่ช่วยให้ชีวิตสะดวกสบาย แต่ก็ยังเป็นเพียงความเจริญทางด้านวัตถุ เป็นความเจริญเพียงสิ่งภายนอก ความเจริญทางด้านจิตใจหาได้พัฒนาตามทันไม่

จินตวดี พุ่มศิริ (2529 : 104-105) พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับความทันสมัย และความเชื่อทางศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ความเชื่อทางศาสนาไม่มีความสัมพันธ์กับความทันสมัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kahl (1968) ที่พบว่า “คนที่ทันสมัยจะนับถือศาสนาอย่างมีเหตุผล มีความเชื่อทางศาสนาลดลง”

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล(2529 อ้างถึงใน สมศักดิ์ ดวงสีเสน) พบว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนอกจากจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และวัฒนธรรมแล้ว พบว่า ความเชื่อทางศาสนา และการเคารพผู้อาวุโสก็ลดลงเช่นกัน โดยเฉพาะด้าน

การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา โดยคมใช้เวลาเพื่อกิจกรรมทางศาสนาน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับผล งานวิจัยในอีก 4 ปีถัดมา ของกฤติยาภรณ์ ไชยธวัช (2533;บทคัดย่อ) พบว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยว นำความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและทางด้านวัตถุ ที่นำไปสู่รายได้ แต่ขณะเดียวกันผลกระทบต่อสังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับประชาชนในเขตเกาะสมุย คือ ความคิดและทัศนคติต่อความเชื่อ และการ ปฏิบัติกิจทางศาสนาลดลง

ไชยณพล อภินันท์ (2532;ช.) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการ พัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธศาสนาและแนววิทยาศาสตร์ พบว่า วิธีการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนว ทางพุทธศาสนา และวิทยาศาสตร์นั้นมีความแตกต่างกันแต่มีได้ขัดแย้งกันแต่ประการใด แต่เป็นวิธีการ ที่หนุนเนื่องซึ่งกันและกัน การใช้วิธีการพัฒนาภูมิปัญญาแบบพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ร่วมกันจะ สามารถทำให้บุคคลเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พุทธศาสนาเน้นการพัฒนาภูมิปัญญา ในขณะที่วิชา ศาสตร์เน้นการพัฒนาภูมิปัญญาด้วยระบบประสาททั้งห้า โดยอาศัยการวินิจฉัยและการพิจารณาเข้า ช่วยเพื่อเพิ่มความละเอียดละออในสิ่งที่ศึกษา

บุญน้อม มุ่งงาม (2533 ; ก.) พบว่า แม้ว่าสังคมกำลังเปลี่ยนแปลง แต่ชาวไทย ร้อยละ 95.02 ก็ยังนับถือพุทธศาสนา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างคือ พ่อค้าหรือนักธุรกิจ และนักศึกษา มีความ เชื่อและค่านิยมแบบพุทธเกี่ยวกับการทำงาน การรักษาศีล บุญและบาป การอยู่ร่วมกัน ความไม่ ประมาท การพึ่งตนเอง การใช้ปัญญาและเหตุผลถูกต้องตรงตามหลักพุทธศาสนา

สมศักดิ์ ดวงสีเสน (2534 ; ก.) ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์การทำบุญกิริยาวัตถุ 3 ของพุทธศาสนิกชนไทยในท้องถิ่นที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่อุตสาหกรรมใหม่ พบว่าเกษตรกร ร้อยละ 80 และลูกจ้างในโรงงานร้อยละ 100 ไม่เคยไปรักษาศีลที่วัดเลย มีการใส่บาตรเพียงปีละสองครั้ง การสวดมนต์และการทำสมาธิไม่เคยได้ปฏิบัติเลย

พระมหาปริชาพล ดิยานันท์ (2535 ; ก.) พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลัก ธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ มหานคร ใช้หลักพุทธธรรมในการให้คำปรึกษา เช่นการแก้ปัญหาในภาวะวิกฤติ การใช้หลักธรรมเพื่อ ส่งเสริมการปรับตัวเข้าสู่สภาพชีวิตอันพึงประสงค์ หรือเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนพัฒนา คุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมนึก ใจกล้า (2536 ; ก.) คือการนับถือศาสนาของคน ไทยในปัจจุบัน ระหว่างนักวิทยาศาสตร์ร้อยละ 66.9 และนักสังคมศาสตร์ร้อยละ 61.1ซึ่งเชื่อในองค์ ประกอบแห่งความเชื่อทางศาสนา ในขณะที่มีการเข้าร่วมในพิธีกรรม ร้อยละ 44 และ 48.9 ตาม ลำดับ โดยมีระดับแห่งความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ซึ่ง นักวิทยาศาสตร์เห็นด้วยถึงร้อยละ 55 ในขณะที่นักสังคมศาสตร์เห็นด้วยร้อยละ 48.

มณฑาวดี พูลเกิด (2539 ; บทคัดย่อ) พบว่าการเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์ กับความทันสมัยในเชิงบวก และการเปิดรับรายการธรรมะทางสื่อมวลชนกับความเชื่อทางพุทธศาสนา แต่พบว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่าง ความเชื่อทางศาสนากับการเปิดรับสื่อมวลชน

ในเรื่องความทันสมัยในระดับบุคคล ไม่มีความสัมพันธ์กันทั้งระหว่างความทันสมัยกับความเชื่อทางศาสนา ของนิสิตนักศึกษา และความทันสมัยกับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา

ตำแหน่งในสังคม

จินตวดี พุมศิริ (2529 : 104-105) พบว่า ตำแหน่งในสังคมมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยเป็นค่าบวก

การติดต่อกับสังคมภายนอก

ศิริชัย สิริภายะ (2525 : 88) ทำการวิจัยเรื่องสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในเขตเมืองปณชนบทว่า “ส่วนใหญ่ของผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับปานกลาง และในระดับสูงจะนิยมเข้ากรุงเทพฯ เพื่อชมภาพยนตร์ แต่สำหรับผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ระดับต่ำ จะชมภาพยนตร์ในเขตท้องถิ่น”

สรรค์รวี คชาชีวะ (2524 : บทคัดย่อ) พบว่า การสื่อสารกับบุคคลภายนอกสังคมมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยอย่างมีระดับนัยสำคัญ กล่าวคือ ถ้าการสื่อสารกับบุคคลภายนอกสังคมอยู่ในระดับสูง ความทันสมัยก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย

พูล (Pool, 1966 : 105) พบว่า ในสังคมที่ไม่มีการเคลื่อนไหวติดต่อกับสังคมภายนอกมักจะพอใจอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ปัจจุบันของตนเองต่อเมื่อมีใครบางคนได้เดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้านบ่อย ๆ มีโอกาสพบปะผู้คน ก็มักจะนำเอาสิ่งใหม่ ๆ เข้ามา เกิดการเปรียบเทียบและต้องการพัฒนาตนเองให้ทันสมัย (อ้างถึงใน มาลี บุญศิริพันธ์ : 7)

การเปิดรับสื่อมวลชน

ต่างประเทศ

ราโอ (Rao, 1966 : 70) ทำการศึกษาหมู่บ้านในอินเดีย พบว่าการเปิดรับสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของบุคคล ทำให้บุคคลมีความทันสมัยขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้บุคคลมีความสามารถในการเข้าใจบทบาทของผู้อื่น

พูล (Pool, 1966 : 105-106) สนับสนุนบทบาทของสื่อมวลชนต่อการพัฒนาว่า สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ทันสมัย และการเข้าถึงสื่อมวลชนหรือโอกาสในการรับสารจากสื่อมวลชน เป็นตัวสนับสนุนให้มีการพัฒนาความทันสมัยของชาวชนบทด้วย

ยาดีฟ และ แอสครอฟท์ (Yadiv and Ascroft, 1966 อ้างในเสถียร เขยประทับ 2526 : 49) ทำการวิจัยโดยใช้ข้อมูลจากประเทศเคนยา โคลอมเบีย และอินเดีย พบว่า การเข้าถึงสื่อมวลชนทำหน้าที่เสมือนตัวแปรแทรก (Intervening Variable) ในแบบจำลองของการทำให้ทันสมัย

โรเจอร์ส และ สเวนนิ่ง (Rogers and Svenning, 1969 : 8) ทำการศึกษาสังคมชาวนาในโคลอมเบีย พบว่า สื่อมวลชนมีความสำคัญที่ทำให้คนมีความทันสมัย โดยมองสื่อมวลชนในฐานะเป็นตัวแปรกลางในกระบวนการที่ทำให้คนมีความทันสมัย

มิชรา (Mishra, 1972 : 106-109) ได้วิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมืองกับความทันสมัยในหมู่บ้านอินเดีย โดยมีการสื่อสารเป็นตัวแปรกลาง และพบว่าระดับความเป็นเมืองมีความสัมพันธ์โดยมีสื่อมวลชนเป็นแรงเสริมให้ความสัมพันธ์ของ 2 ตัวแปรนี้มากขึ้น การเปิดรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลมีประสบการณ์มากขึ้น ความสามารถต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลให้บุคคลนั้น ๆ เป็นคนที่ทันสมัย นอกจากนี้ยังพบว่าความสามารถในการเข้าใจบทบาทของผู้อื่นมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสาร เมื่อมีการใช้สื่อมวลชนมากขึ้นก็ย่อมจะทำให้สามารถยกระดับความเป็นอยู่ที่ทันสมัยขึ้นในหมู่บ้านอินเดีย

ชิง อิง (Shing Yink, 1972 อ้างใน วินัย ทิพย์สุวรรณ 2527 : 21) ซึ่งวิจัยในไต้หวันพบว่า ปริมาณของการเปิดรับสื่อและเนื้อหาของข่าวสารมีความสัมพันธ์กับระดับความทันสมัยของบุคคล

ดอยซ์มาน และ แมค เนลลี (Deutschmann and Mc Nelly, อ้างในเสถียร เขยประทับ 2526) ใช้วิธีทางสถิติแบบการวิเคราะห์องค์ประกอบ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะบางประการของการทำให้ทันสมัยในระดับปัจเจกบุคคล พบว่า ตัวแปรในทางการสื่อสารและตัวแปรที่เกี่ยวกับการทำให้ทันสมัย ต่างมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลซึ่งกันและกันอย่างมีนัยสำคัญ

อิงเคลิส และ สมิธ (Inkeles and Smiths, 1976) ซึ่งทำการวิจัยในประเทศอาร์เจนตินา ชิลี อินเดีย ปากีสถานตะวันออก อิสราเอล และไนจีเรีย พบว่า การเปิดรับสื่อและความทันสมัยของบุคคลมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง

ในประเทศ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2515 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาสังคมแบบดั้งเดิมที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยศึกษาบุคคล 4 กลุ่ม ในหมู่บ้าน 2 แห่ง ในจังหวัดขอนแก่น ในการศึกษาได้แบ่งระดับสังคมเป็น 3 ระดับ คือ แบบประเพณีแบบดั้งเดิม (tradition) ขึ้นเปลี่ยนผ่าน (transitional) และขั้นทันสมัย (modern) โดยอาศัยปัจจัยในการพิจารณาความทันสมัยตามแนวความคิดของ Inkeles ทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านวัตถุ และด้านจิตใจ และศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์ (world views) ของชาวชนบทที่มีต่อการทำให้ทันสมัยดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านจิตใจของชาวชนบทในขั้นทันสมัย ได้แก่ ประสบการณ์การ

ทำงาน การท่องเที่ยว สำหรับปัจจัยระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับความทันสมัยด้วย แต่ไม่มากนัก และปัจจัยด้านการสื่อสารมวลชน พบว่า ชาวชนบทมีจิตใจทันสมัยจะมีการเปิดรับข่าวสารบ่อย ๆ

เจเวียร์ โกเยากา (Javier Goyaoga) และดุฆณี เกวลี (2516 : 15) ศึกษาค่านิยมสมัยใหม่ของบุคคลในเขตเมืองในจังหวัดอุษุธร พบว่าบุคคลที่ติดตามข่าวสารบ้านเมืองจากสื่อมวลชนมาก บุคคลนั้นจะมีแนวโน้มที่จะมีค่านิยมสมัยใหม่กว่าพวกที่ไม่ค่อยสนใจติดตามสื่อมวลชน

สุริยา วิรวงศ์ (2517 อ้างในศิริชัย ศิริเกษ : 15) ได้ศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมสมัยใหม่โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับชุมชนเมืองภายในจังหวัดชลบุรี ถึงปัจจัยการใช้สื่อมวลชน ได้วิเคราะห์ถึงประเภทของสื่อมวลชนที่บุคคลนิยมใช้ติดตามข่าวสาร กับระยะเวลาของการใช้สื่อมวลชน พบว่า บุคคลใดที่มีทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ มักเป็นผู้ที่มีแนวโน้มว่าเป็นบุคคลสมัยใหม่มากกว่าบุคคลที่ติดตามสื่อมวลชนแต่เพียงประเภทเดียว ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในเขตเมืองหรือเขตชนบทก็ตาม นอกจากนี้ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นอีกว่า บุคคลที่อยู่ในเขตเมือง มีโอกาสมากกว่าในการเลือกใช้สื่อมวลชนประเภทใดประเภทหนึ่งหรือหลาย ๆ ประเภทในการติดตามข่าวสาร ดังนั้นทำให้บุคคลที่อยู่ในเขตเมืองมีกลุ่มบุคคลที่มีค่านิยมสมัยใหม่เป็นจำนวนร้อยละที่มากกว่าในเขตชนบท ส่วนระยะเวลาในการเปิดรับสื่อมวลชน สรุปได้ว่าผู้ที่รับฟังข่าวสารจากวิทยุเป็นประจำทุกวันจะเป็นผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับสูง และเป็นผู้ที่มีลักษณะสมัยใหม่มากกว่าผู้ที่รับฟังวิทยุนาน ๆ ครั้ง สำหรับการอ่านหนังสือพิมพ์ ปรากฏว่าจำนวนผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวันจะเป็นผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับสูงนั้นมีจำนวนร้อยละที่สูงกว่าผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับต่ำ ทั้งนี้จะเห็นว่าการศึกษากการเปิดรับสื่อมวลชนจะทำให้เข้าใจและทราบพฤติกรรมของลักษณะสมัยใหม่ได้ดีขึ้น

อมรา พงศาพิชญ์ (2517 : 326) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความทันสมัยอันเป็นปัจจัยหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่าสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งซึ่งทำให้คนทันสมัย

มาลี บุญศิริพันธ์ (2523 : คำนำ, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ของการใช้สื่อมวลชนกับการพัฒนาชนบทไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพการใช้สื่อมวลชนของชาวชนบทว่าจะมีผลต่อการพัฒนาปรับปรุงความคิดให้ทันสมัยก้าวหน้าอย่างไรบ้าง พบว่า สื่อมวลชนมีบทบาทต่อการพัฒนาความคิดของชาวชนบท สามารถกระตุ้นให้เกิดทัศนคติและโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น ระดับการพัฒนาความคิดขึ้นอยู่กับระดับการใช้สื่อมวลชนของผู้รับสารด้วยการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจเป็นตัวแปรสำคัญในการเข้าถึงสื่อมวลชน การใช้สื่อมวลชนบ่อยมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและพัฒนาความคิดให้ทันสมัยขึ้นได้

สรศรีวี คชาชีวะ (2524 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของประชาชนในท้องที่บางชั้น เขตมินบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการทันสมัยของบุคคลโดยสำคัญเป็นอันดับแรก อันดับ

ที่สองได้แก่ การสื่อสารระหว่างบุคคล และอันดับที่สามได้แก่การศึกษา และสรุปว่า ยิ่งบุคคลมีการเปิดรับสื่อมวลชนมากขึ้น มีการศึกษาสูงขึ้น บุคคลนั้นจะมีความทันสมัยมากขึ้นด้วย และยังพบว่า การสื่อสารกับบุคคลภายนอกสังคมมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยอย่างมีระดับนัยสำคัญ

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2524) ศึกษาอิทธิพลทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสื่อมวลชนที่มีต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม พบว่า ระดับการเปิดรับสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมในทางเดียวกัน คือผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนในระดับสูงมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น มากกว่าผู้ที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนในระดับต่ำกว่า และความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของอิทธิพลในด้านค่านิยมสมัยใหม่ด้วย คือผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับที่สูงกว่า จะมีการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นมากกว่าผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับที่ต่ำกว่า

ศิริชัย สิริภายะ (2525 : 142) ทำการวิจัยเรื่องสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในเขตเมืองปทุมธานี โดยทำการศึกษาตัวแปร 5 ตัวแปร คือ ค่านิยมสมัยใหม่ การเปิดรับสื่อมวลชน การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร โดยเลือก 6 ตำบลของอำเภอคลองหลวง กับอีก 3 ตำบลของอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่า ค่านิยมสมัยใหม่มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับการเปิดรับสื่อมวลชนและ รายได้ ในขณะที่รายได้มีความสัมพันธ์เช่นเดียวกับการศึกษาและการเปิดรับสื่อมวลชนด้วย

เทียนฉาย กิระนันท์ (2525) ได้ทำการสำรวจสภาวะทางเศรษฐกิจสังคมและประชากรของกรุงเทพมหานคร พบว่า วิถีชีวิตของชาวกรุงเทพมหานครในส่วนที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชนนั้น ไม่ว่าจะต้องการทราบหรือรับรายการประเภทใดก็ตามจะเลือกใช้โทรทัศน์เป็นสื่อแรกและมากที่สุด รองลงมาคือ วิทยุและหนังสือพิมพ์

พัชนี เขยจรรยา (2525 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเป็นเมือง การเปิดรับข่าวสาร และความทันสมัยของประชาชน กรณีประชาชนในอำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า คนที่มีระดับความเป็นเมืองสูง จะมีระดับการเปิดรับสื่อมวลชนและข่าวสารสูงกว่าคนที่มีระดับความเป็นเมืองต่ำ และการเปิดรับข่าวสารนี้เองที่ทำให้ประชาชนมีความทันสมัยมากขึ้นด้วย

ผ่องลักษณ์ จิตต์การุณ (2526 : 69-70) ได้ทำการศึกษาการเปิดรับสื่อมวลชนกับความทันสมัยของนักศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน โดยทำการศึกษากับกลุ่มนักศึกษาปริญญาตรีปีที่ 2 หลักสูตร 2 ปี (2524-2525) วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนไม่มีความสัมพันธ์กับความทันสมัย โดยนักศึกษาส่วนใหญ่มีความทันสมัยอยู่ในระดับปานกลางและมีการเปิดรับสื่อมวลชนในระดับกลาง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และสุพัตรา เพชรมณี (2526 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาบทบาทของสื่อมวลชน 3 ประเภท คือ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ที่มีต่อการดำรงชีพของ

คนกรุงเทพฯ พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ของประชากรมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับพฤติกรรมการรับสื่อด้วย

ปรีชา เมื่อกคเชนทร์ (2527; บทคัดย่อ,อ้างถึงใน สมศักดิ์ ดวงสีเสน) ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพของชาวนา อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โดยพบว่าความเจริญแบบท้องถิ่นที่เป็นสังคมเกษตรกรรม เมื่อขยายตัวเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้เป็นศูนย์กลางความเจริญ มีการสื่อสารด้วยสื่อมวลชน ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ จึงเข้าสู่ประชาชนในพื้นที่มากขึ้น ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนอาชีพของผู้คนในพื้นที่ ทั้งนี้รวมถึงการมีการศึกษาที่ดีขึ้น คนที่มีการศึกษามักมีแนวคิดที่จะเปลี่ยนอาชีพมากกว่าผู้มีการศึกษาน้อย ความเจริญด้านอุตสาหกรรม และการที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรม มีส่วนทำให้ผู้คนมีทัศนคติเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างในโรงงาน หรือการค้าขายมากกว่า

บุษบา สุธีธร (2528 : ค, ง) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของผู้นำท้องถิ่น พบว่า การติดต่อกับสังคมภายนอก การสื่อสารระหว่างบุคคล ระดับการศึกษาเดิม การเปิดรับสื่อมวลชน แต่ละตัวแปรมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยเป็นค่าบวก และยังพบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นตัวแปรที่อธิบายความทันสมัยได้ดีที่สุด โดยเฉพาะการเปิดรับหนังสือพิมพ์

บุญเกษม เสริมวัฒนากุล (2528 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับการพัฒนาประเทศ พบว่าในกระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ต้องประกอบด้วยตัวแปร 4 ตัว คือ 1) การเป็นเขตเมือง 2) การรู้หนังสือ 3) การใช้สื่อมวลชน 4) การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ

อัจฉราวรรณ อิศรางกูล ณ อยุธยา (2529 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชน กับการพัฒนาลักษณะสมัยใหม่ของเยาวชนในเขตเมืองและชนบท พบว่าการติดต่อกับสังคมภายนอกและฐานะทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชนอย่างมีนัยสำคัญ การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับลักษณะสมัยใหม่อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ คือ เยาวชนที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนในระดับสูงมีแนวโน้มที่จะมีลักษณะสมัยใหม่ในระดับต่ำ และสรุปได้ว่า ตัวแปรการเปิดรับสื่อมวลชนสามารถอธิบายลักษณะสมัยใหม่ได้ดีที่สุด โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์

สมศรี วงศ์สิโรจน์กุล (2529 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับสาร ความทันสมัย กับความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัยและทัศนคติต่อบุคลากรสังคม พบว่า อายุมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความทันสมัย การศึกษามีความสัมพันธ์กับความทันสมัยในเชิงบวก

จินตวดี พุ่มศิริ (2529 : 104-105) พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยและความเชื่อทางศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปาริชาติ นิติมานพ (2529 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชน ความทันสมัยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยพุทธกับสตรีไทยมุสลิม พบว่า สตรีไทยพุทธกับสตรีไทยมุสลิมมีความแตกต่างกันในการเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์เท่ากัน โดยที่สตรีไทยพุทธเปิดรับข่าวสารจากสื่อหนังสือพิมพ์มากกว่าสตรีไทยมุสลิม ส่วนการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และนิตยสาร รวมทั้งระดับความทันสมัย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และการเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทางบวกกับระดับความทันสมัย เฉพาะในด้านการเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์เท่านั้น โดยพบทั้งในกลุ่มสตรีไทยพุทธและกลุ่มสตรีไทยมุสลิม

สมศรี จินะวงษ์ (2532 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนของพระสงฆ์ในวัดพัฒนาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยของพระสงฆ์ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการรักษาศีลของพระสงฆ์ และเมื่ออายุมากขึ้นและระยะเวลาการบวชนาน พระสงฆ์จะเปิดรับหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ มากขึ้น และจะเปิดรับวิทยุน้อยลงถ้าระดับการศึกษาทางโลกสูงขึ้น และจะเปิดรับนิตยสาร มากขึ้นเมื่อระยะเวลาการบวชนาน นอกจากนี้ยังพบว่าถ้ามีระดับการศึกษาทางโลกสูงขึ้น จะมีความทันสมัยมากขึ้น พระสงฆ์ที่เปิดรับหนังสือพิมพ์มากขึ้นจะมีความทันสมัยมากขึ้น

จุฑาภรณ์ เอื้อละพันธ์ (2534 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชนเป้าหมายของกรุงเทพมหานคร โดยมีชุมชนแขวงกระทุ่มราย เขตหนองจอกรวมอยู่ด้วย พบว่า คุณลักษณะทางประชากรได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา มีความสัมพันธ์กับความถี่ในการรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนในระดับต่ำ ในขณะที่ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ มีความสัมพันธ์กับความถี่ในการรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนในระดับสูง

พรรณนิภา จิตต์ชอบธรรม (2536 ; บทคัดย่อ) ความทันสมัยของประชากรเขตหนองจอก พบว่าการเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความทันสมัย

สมนึก ใจกล้า (2536 ; บทคัดย่อ) การนับถือศาสนาพุทธของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยของรัฐ บนพื้นฐานของทฤษฎี Charles Glock และ Rodney Stark พบว่านักวิทยาศาสตร์มีระดับความเชื่อทางศาสนาสูงกว่านักสังคมศาสตร์ แต่ระดับการร่วมพิธีกรรมทางศาสนานักสังคมศาสตร์มีสูงกว่า ทั้งนี้เพราะความเข้าใจคำสอน การปฏิบัติ และประสบการณ์ทางศาสนา

สมเกียรติ เรืองอนันต์เลิศ (2539 ; บทคัดย่อ) ผลของการเปิดรับข่าวสาร มองภายใต้ตัวแปรด้านความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ เกี่ยวกับธรรมะที่เกิดขึ้นอันเป็นผลจากการเปิดรับ

ธรรมะ พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีความรู้ และความเข้าใจ ความรู้สึกที่ดี และศรัทธาในพระพุทธศาสนา อันนำไปสู่การปฏิบัติ ได้แก่การสวดมนต์อย่างสม่ำเสมอ และการดำเนินชีวิตตามศีลห้า

วิทยากรย์ (2540 ; อ้างถึงในสมเกียรติ เรืองอนันต์เลิศ) การพัฒนาประเทศ ปัญหาที่เกิดขึ้นมาคือ ความเครียด โดยเฉพาะเมื่อพัฒนาด้านวัตถุมากอันเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดปัญหาสุขภาพจิต ผู้ที่มีความเครียด ไม่ใช่ผู้ป่วยทางจิต แต่จัดเป็นคนมีปัญหาสุขภาพจิต

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ (2540 อ้างถึงใน สมเกียรติ เรืองอนันต์เลิศ) พบว่าการพัฒนาประเทศที่ขาดความสมดุล ทำให้คนไทย และสังคมไทยไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และการไม่รู้จักเลือกรับเฉพาะสิ่งที่ดี นิยมการเลียนแบบ และรับเอารูปแบบค่านิยม และวิถีชีวิตจากค่านิยมตะวันตก ทำให้คนไทยขาดคุณธรรม จริยธรรม ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

9. แนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา และการปฏิบัติศาสนกิจของคริสตชนศาสนาคาทอลิก

จากความหมายของ “ความเชื่อ” โดยคอลลิน (Collin Cobuild, 1988 : 118) Belief หมายถึง A feeling of certainty that something exists or is good ถอดความได้ว่า ความเชื่อ คือความรู้สึกมั่นใจว่าบางสิ่งบางอย่างมีอยู่จริงหรือเป็นสิ่งที่ดี

เมอร์เรียน (Merrian Webster's, 1933 : 104) ให้ความหมายของความเชื่อไว้ดังนี้ Belief หมายถึง

1. A state or habit of mind in which trust or confidence is placed in some person or thing.
2. Conviction of the truth or some statement or the reality of some being or phenomenon when based on examination of evidence.

คือ ความเชื่อมั่นในข้อเท็จจริงหรือข้อความจริงของการมีอยู่ หรือของปรากฏการณ์ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้

เฮสติงส์ (Hastings James, 1974 : 459) ให้ความหมายของความเชื่อว่าเป็น Belief หมายถึง the mental state of assurance or conviction, the attitude of mind towards its own experience in which it accepts and endorses them as referring to reality, as having real significance or value.

คือสภาวะทางจิตใจที่เชื่อมั่นหรือเชื่อ หรือทัศนคติอันเกิดจากจิตใจที่มีต่อประสบการณ์ส่วนตัว อันเป็นที่มาของการยอมรับ หรือการรับรองในสิ่งนั้นว่าเป็นความจริง เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ หรือมีค่าอย่างแท้จริง

Belief หมายถึง It's position is half-way between knowledge and opinion ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความรู้และความคิดเห็น

พงศ์เทพ (พงศ์เทพ ประมวลพร้อม, 2534) ได้กล่าวถึงความเชื่อของคริสตชนเกี่ยวกับพระเป็นเจ้าว่า คริสตชนเชื่อว่าพระเป็นเจ้ามีแต่องค์เดียว ทรงสรรพานุภาพ เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งโลก รวมทั้งจักรวาลทั้งสิ้น พระองค์เป็นความดีงามและเต็มเปี่ยมด้วยความรัก จึงทรงสร้าง”มนุษย์” เพื่อให้มีส่วนแบ่งและรับความสุขเมื่อได้พบ ได้รู้จักและสัมผัสพระองค์

ความเชื่อในความหมายของ เสรี พงศ์พิศ (เสรี พงศ์พิศ, 2531) หมายถึงศรัทธาในพระเจ้าของพระองค์ทรงให้กำเนิดชีวิตและสรรพสิ่งในโลกพระองค์ทรงเปิดเผยสัจธรรมของพระองค์ให้มนุษย์ และประทานพระบุตรมากอบกู้โลก และพระจิตให้มานำทางมนุษย์ไปหาพระองค์

จากการสัมภาษณ์ ชูชาติ ศรีวิชัยรัตน์, บาทหลวง เจ้าอาวาสโบสถ์พระมหาไถ่, 4 พฤศจิกายน 2541. “ความเชื่อเป็นฤทธิ์ฤศลเหนือธรรมชาติ ที่ทำให้เราเชื่อในความจริงทุกข้อ ที่พระเยซูเจ้าและพระศาสนจักรสั่งสอน”

จากการสัมภาษณ์ สุมิตรา พงศธร, ผู้บริหารและอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย, 29 ตุลาคม 2541. “ความเชื่อเป็นพระพรจากพระเจ้า ความรู้เป็นส่วนประกอบที่ทำให้เรายอมรับนับถือว่ามีพระเจ้า พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์และสรรพสิ่ง การยอมรับและเชื่อว่ามีชีวิตนิรันดร ความเชื่อคือการเปิดใจให้พระเจ้าดลใจ”

จากการสัมภาษณ์ วิทยา คูวิรัตน์, บาทหลวงและอธิการบดี วิทยาลัยแสงธรรม, 4 พฤศจิกายน, 2541. “ความเชื่อเป็นหลักคำสอนจากบรรดาพระสงฆ์จากพระเยซูที่ถ่ายทอดกันมา และจากพระศาสนจักรที่สั่งสอนกันมาในหลักการของความเชื่อตามบทบัญญัติของพระเป็นเจ้า”

จากการสัมภาษณ์ ประชาชาติ ปรีชาวุฒิ, บาทหลวงนักเทววิทยา วิทยาลัยแสงธรรม, 10 พฤศจิกายน 2541. “ความเชื่ออยู่ลึกมาก ซึ่งเป็นนามธรรมที่ต้องเชื่อ แต่เมื่อใดที่มีประสบการณ์กับพระ ก็จะเกิดการปฏิบัติจากความศรัทธาที่เกิดในใจและทุ่มเทกับการปฏิบัติ เพราะมองเห็นคุณค่าเป็นการเสริมสร้างชีวิต ทำให้ชีวิตมีความหมาย และการปฏิบัติศาสนกิจจะกลายมาเป็นลมหายใจของชีวิต ทำให้ชีวิตมีคุณค่า รู้ว่ามีพระอยู่ใกล้ ๆ และมีความรักระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน”

จากการสัมภาษณ์ อีโอดอร์ ฮาห์นเนนเฟลด์, Sister Theodore Hahnenfeld, osu Upline religious, Assistance administrator of the Sisters Center, 6 พฤศจิกายน 2541. “Faith is the belief in a God, Who is loving, caring; who sent his son to help all to find true happiness”

ความว่า เชื่อในพระเจ้าซึ่งเป็นองค์ความรัก ความเอาใจใส่ดูแล พระองค์ทรงมอบพระบุตรเพื่อช่วยเหลือเราทุกคนให้พบความสุขที่แท้จริง”

ความเชื่อของชาวคริสต์คาทอลิกอยู่เหนือหลักเหตุผลทั้งปวง ต้องเชื่อในความจริงอันเป็นที่สุด โดยปราศจากข้อโต้แย้งหรือเคลือบแคลงสงสัย เชื่อในความมีอยู่ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ยึดมั่นถือนั่นในหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนในเรื่องของความรักในพระเจ้าเป็นเจ้า และความรักในเพื่อนมนุษย์ พร้อมทั้งนำหลักคำสอนต่าง ๆ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

เราอาจสรุปหลักความเชื่อของชาวคาทอลิกเป็นหลักได้ดังนี้

1. เชื่อในองค์พระเป็นเจ้าหนึ่งเดียว โดยมี 3 พระบุคคล คือ พระบิดา พระบุตร พระจิต
2. เชื่อในองค์พระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก มวลมนุษย์ และสรรพสิ่ง
3. เชื่อในองค์พระเยซูคริสต์เจ้า ผู้ทรงเป็นพระบุตร ได้บังเกิดมาเป็นมนุษย์ เพื่อนำทางมนุษย์ไปสู่ความรอด
4. เชื่อในองค์พระจิตเจ้าผู้บันดาลความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นผู้ให้ชีวิตจิตวิญญาณของพระแม่เรียมารีย์
5. เชื่อในศีลศักดิ์สิทธิ์ 7 ประการ ซึ่งบันดาลให้มนุษย์ได้รับพระพรจากพระเป็นเจ้า
6. เชื่อในการบังเกิดขององค์พระเยซูคริสต์เจ้าจากครรภ์ของพระนางมารีอา ผู้ถือศีลพรหมจรรย์โดยฤทธิ์อำนาจพระจิต
7. เชื่อถึงการสิ้นพระชนม์ การกลับคืนชีพ และการเสด็จสู่สวรรค์ ขององค์พระเยซูคริสต์เจ้า
8. เชื่อถึงชีวิตนิรันดรในสวรรค์ หลังความตาย
9. เชื่อถึงหลักคำสอนขององค์พระผู้เป็นเจ้าที่บรรจุในหนังสือพระคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์
10. เชื่อถึงพระศาสนจักร ศักดิ์สิทธิ์ สากล หนึ่งเดียว โดยมีองค์สมเด็จพระสันตะปาปาผู้เป็นประมุขของพระศาสนจักร และตัวแทนขององค์พระผู้เป็นเจ้า โดยการสืบทอดอำนาจในการสั่งสอนต่อจากบรรดาอัครสาวก

ในด้านความศรัทธา เป็นส่วนของความเชื่อที่เข้มข้นในระดับตระหนักภาระกิจ และอุทิศทุ่มเทให้กับความเชื่อของตน ซึ่งความศรัทธานี้อยู่ในจิตใจเป็นภาวะของอารมณ์ ความคิด ความจงรักภักดี ความนิยมชมชอบ ความเคารพบูชาสูงสุด ความเชื่อมั่นในสิ่งที่อยู่เหนือเหตุผล และมีการปฏิบัติต่อสิ่งที่เชื่อว่ามีคุณค่าสูงส่งนั้นตามความรู้ ความเชื่อ ที่มีมาก่อนหรือเคยได้รับรู้มาก่อนและสั่งสมเรื่อยมาในระดับหนึ่งจนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา (Knowledge-Belief-Faith) แต่ในบางกรณีความศรัทธาอาจเกิดขึ้นได้จากประสบการณ์ความเชื่อที่ได้รับมาเพียงครั้งเดียว จากนั้นแล้ว ความศรัทธาจะกระตุ้นให้คนแสดงพฤติกรรมบางอย่างออกมาต่อคุณค่านั้น พฤติกรรมนั้นจึงกลายเป็นการปฏิบัติทางศาสนา และเกิดเป็นธรรมเนียมที่ทุกคนปฏิบัติเหมือนกัน

ความเห็นของ ดร. นีบูร์ (Neibuhr อ้างถึงใน แสง จันทร์งาม, 2534) เชื่อว่าความศรัทธามีลักษณะความมั่นใจเข้มข้นกว่า ฉะนั้นจึงสามารถกระตุ้นให้คนทุ่มเท เสียสละ และเสี่ยงชีวิตเพื่อสิ่งที่ตนศรัทธาได้ แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นว่ามีอยู่จริงได้ก็ตาม

ความเห็นของ แสง จันทร์งาม (2534) เป้าหมายสูงสุดในชีวิตทางศาสนา ไม่ว่าจะ เป็นชีวิตนิรันดร์ในสวรรค์ นิพพาน หรือปรมาตมันก็ไม่ใช่สิ่งประจักษ์สำหรับคนทั่วไป แม้ว่าบางคนจะอ้างว่าได้สัมผัสด้วยตัวเองก็ตาม ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงมีได้เพียงความศรัทธา หรืออย่างสูงก็เพียงความเชื่อเท่านั้น ยังไม่ถึงขั้นความรู้ในความสุขชั้นสูง และความรอดแห่งชีวิตหลังความตาย

คำจำกัดความจาก เมอร์เรียน (Merrian Webster's, 1993)

Faith หมายถึง

1. belief and trust in and loyalty to God 2. belief in the traditional doctrines of a religion พจนานุกรม เว็บบสเตอร์ (webster) ได้ให้คำจำกัดความว่า ความศรัทธาคือความเชื่อและความไว้วางใจ และความภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า หรือหมายถึง ความเชื่อในคำสอนของพระผู้เป็นเจ้าซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมา

คอลลินส์ โคบิลด์ (Collins Cobuild 1988.)

Faith หมายถึง a strong religions belief in a particular God. ความว่า ความเชื่อทางศาสนาเข้มข้นในพระผู้เป็นเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ และ a strong belief that something is true or can be trusted, especially religions belief. (Longman Language Activator, 1993 ; 119) ความว่า ความศรัทธาคือความเชื่ออย่างแรงกล้าในสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าเป็นความจริง หรือเป็นที่ไว้วางใจได้โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนา Faith หมายถึง belief in God and acceptance of his revelation or true. (The Catholic University of America, 1967 ; 792.) ความว่า ความศรัทธาคือความเชื่อในพระเจ้าและยอมรับในการเปิดเผยนิมิตความเป็นจริงของพระองค์ Faith หมายถึง the realization of what is hope for and evidence of things not seen. (Lang Jovian, 1989 ; 201) ความว่า ความศรัทธาคือความตระหนักถึงสิ่งที่มุ่งหวังและสิ่งประจักษ์ที่มองไม่เห็น

ความเห็นของธีโอโดร์ ฮาห์นเฟลด์ สัมภาษณ์ Theodore Hahnenfeld, Asst. Admin. of the Sisters' Center, 6 พฤศจิกายน 2541. "Devotion is the response to this love, by loving in return, seeking to see God's action in all the events of life, living-life together weith God. ถอดความได้ว่า การอุทิศตน คือการตอบสนองต่อความรักโดยการให้ความรักกลับคืน ค้นหา

พระกรุณาของพระเป็นเจ้าของเจ้าต่อทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และดำเนินชีวิตด้วยกันกับพระองค์ ของพระเป็นเจ้าของเจ้าที่มีต่อทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรา และความต้องการในฐานะคาทอลิกที่จะมีชีวิตอยู่เพื่อพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าและผู้อื่น

ความเห็นจากการสัมภาษณ์ วิทยา คูวิรัตน์, อธิการบดีวิทยาลัยแสงธรรม, 4 พฤศจิกายน 2541. “ความศรัทธา หมายถึงการทุ่มเท กาย ใจ ให้กับหลักการ คำสอน บุคคลหรือสถานที่ โดยเชื่อมั่นว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะสามารถช่วยให้ตนเอง บรรลุถึงความดีงาม ซึ่งหมายถึงพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าหลังจากรู้ข้อความเชื่อแล้วจะเกิดความศรัทธา และหลักปฏิบัติ เพื่อให้ความเชื่อนั้น เป็นจริงขึ้นมาในชีวิต”

ความเห็นจากการสัมภาษณ์ สมิตรา พงศธร, อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย, 29 ตุลาคม 2541. “ความศรัทธาในคำสั่งสอนของพระเยซู ถ้าจะติดตามพระเยซู ต้องรักผู้อื่น และสามารถตายแทนได้”

ความเห็นจากการสัมภาษณ์ ชูชาติ ศรีวิรัตน์, เจ้าอาวาสโบสถ์พระมหาไถ่, พฤศจิกายน 2541. “ความศรัทธาคือความเชื่อมั่นในพระเป็นเจ้าของเจ้าทำให้เราแสดงออกในการปฏิบัติศาสนกิจ ความเมตตา ช่วยเหลือผู้อื่น และปฏิบัติศาสนกิจร่วมกับผู้อื่น” และบาทหลวงประจำชาติ, นักเทววิทยาวิทยาลัยแสงธรรม” ความเชื่อ นำสู่ความศรัทธา และปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งคริสตชนทำด้วยความเข้าใจถึงคุณค่าทางศาสนา เมื่อเริ่มมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติด้วยตนเอง หรือประสบการณ์ของคนใกล้ชิด และเกิดเป็นความศรัทธาระหว่างพระและตัวผู้ปฏิบัติเอง รู้สึกถึงความอบอุ่น สงบ ความหวัง ความบริสุทธิ์ และนำสู่การแสวงหาว่าข้อความเชื่อใดที่ทำให้พบประสบการณ์แบบนี้ และจะทำให้คงอยู่อย่างนี้ตลอดไป ซึ่งเปรียบเสมือนวิธีการแสวงหาความรู้โดยวิธีการอนุมาน (deduction) นั้นเอง

ดังนั้นจากการศึกษาค้นคว้า การพูดคุย สังเกตสัมภาษณ์ทั้งบาทหลวงและฆราวาสผู้ซึ่งทรงความรู้และประสบการณ์ทางด้านศาสนาคาทอลิก รวมทั้งประสบการณ์ของผู้วิจัยซึ่งนับถือศาสนาคาทอลิก จึงสรุปหลักความศรัทธาของชาวคาทอลิกได้ดังนี้

1. ดำเนินชีวิตประจำวันด้วยความวางใจ และมีเป้าหมายสูงสุดต่อชีวิตนิรันดรในสวรรค์
2. ยอมรับน้ำพระทัยของพระเป็นเจ้าของเจ้า ต่อทุกเหตุการณ์ในชีวิตของเรา
3. ทำความดี ยอมเสียสละ อุทิศตน เพื่อเพื่อนมนุษย์ตามแบบอย่างของพระเยซูคริสตเจ้า

4. มีความศรัทธาในองค์พระจิตผู้บันดาลความศักดิ์สิทธิ์ และประทานพรแก่เรา
5. ให้ความสำคัญต่อการเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อผลของพระพรในศีลศักดิ์สิทธิ์ที่เราจะได้รับ
6. มีความเชื่อมั่น และวางใจในการสวดภาวนาอันอ่อนโยน โดยผ่านทางคำเสนอวิงวอนของพระนางมารีอา
7. ยึดถือและยึดมั่นในคุณค่าแห่งพระวรสาร ที่เป็นพื้นฐาน และคำต่อบทความเป็นไปในสังคม
8. ศรัทธาต่อชีวิตผู้ที่ถวายอุทิศตนต่อพระเป็นเจ้า ซึ่งเป็นผู้แทนและอยู่ใกล้ชิดกับพระเป็นเจ้า
9. ศรัทธาต่อการสวดสายประคำ และการภาวนาต่อพระรูปศักดิ์สิทธิ์
10. ให้ความสำคัญต่อการไปร่วมพิธีบูชามิสซา และร่วมในกิจศรัทธาในรูปแบบต่างๆ ด้วยความเลื่อมใสอย่างจริงใจ

ในส่วนของการปฏิบัติศาสนกิจซึ่งจากนิยามความหมายที่ได้จากการค้นคว้าตำรา ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและทรงความรู้ทางศาสนา และเทววิทยา ปรัชญาศาสนา สามารถสรุปเป็นข้อความรู้ กล่าวคือ ปฏิบัติศาสนกิจนั้นน่าจะเกิดจากความศรัทธาซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อที่ได้จากการอบรมและการเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ที่มีต่อลูก หรือได้รับจากธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม หรือจากความสนใจด้วยตนเอง หรือในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นโรงเรียนคาทอลิก หรืออยากมีส่วนร่วม และทำอะไรตามเพื่อน สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับชาวคาทอลิกที่จะทำให้เกิดการปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งการปฏิบัติศาสนกิจนั้นนอกเหนือจากการสวดภาวนา การเข้าเฝ้าบร่ำฟังซึ่งเป็นกิจส่วนตัวแล้วยังหมายถึงการไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่โบสถ์ การเข้าร่วมในพิธีแห่ การร้องเพลงสรรเสริญพระเป็นเจ้า อันเป็นการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกับผู้อื่นตลอดจนการเข้าร่วมและทำประโยชน์ให้กับสังคม

เจฟรีย์ แชปแมน (Geoffrey Chapman, 1994) ได้ให้ความหมายของการปฏิบัติศาสนกิจไว้ดังนี้ Religious Practice หมายถึง ; Practice is Living out the response of love. Usually it will entail a realization of the presence and action of God, and a desire on the part of the catholic to live for Him and for others. Faith would lead to devotion, and devotion to religious practice, according to the meaning in, not just keeping rules. Faith call us to work for social and political liberation as well as personal transformation of the individual. It is a faith, In other words, that "does justice." นอกเหนือจากการมีชีวิตอยู่ในองค์ความรักของพระเป็นเจ้า และความรักที่คริสตชนมีต่อเพื่อนมนุษย์แล้ว ประสบการณ์ในความรักจะนำเราไปสู่การปฏิบัติศาสนกิจเพื่อยืนยันความศรัทธา ความเชื่อ ซึ่งเป็นหนทางของการทำความดีต่อสังคมในด้านอื่นๆต่อไป

การปฏิบัติศาสนกิจ ในความหมายของบาทหลวงชูชาติ ศรีวิชัยรัตน์ หมายถึงการกระทำที่แสดงออกถึงความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อศาสนา โดยเน้นที่การแสดงออกแบบส่วนตัวหรือส่วนรวม เช่นการสวดภาวนา การทำบุญให้ทาน

การปฏิบัติศาสนกิจในความหมายของ อาจารย์สุมิตรา พงศธร หมายถึงการไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่โบสถ์ซึ่งเป็นส่วนประกอบในชีวิตที่ช่วยให้เราดำเนินชีวิตส่วนตัว และดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในศาสนกิจและเมื่อทำประจำจะส่งเสริมความเชื่อให้มั่นคง และพร้อมสำหรับคนอื่น

การปฏิบัติศาสนกิจในความหมายของบาทหลวงวิทยา คูวิรัตน์ “การปฏิบัติศาสนกิจมีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ความศรัทธา แต่คนที่มีความเชื่ออาจไม่ศรัทธาก็ได้ การปฏิบัติศาสนกิจมีความหมายรวมถึงการดำเนินชีวิตจิต ดำเนินชีวิตตามพระวรสาร รักเพื่อนมนุษย์ เลียนแบบอย่างพระเยซูเจ้า การปฏิบัติศาสนกิจแบ่งได้เป็นการเข้าร่วมในพิธีกรรมร่วมกับผู้อื่นและการปฏิบัติกิจส่วนบุคคลเช่นการสวดภาวนา”

การปฏิบัติศาสนกิจในความหมายของบาทหลวงประชาชาติ ปรีชาวุฒิ “ศาสนกิจที่คริสตชนปฏิบัตินั้นบังเกิดผลโดยอาศัย พระศาสนจักรซึ่งเปรียบได้กับพระกายทิพย์ของพระเยซูเจ้า และคริสตชนเป็นส่วนหนึ่งของพระกายทิพย์นี้ เข้าร่วมชีวิตสนิทกับพระองค์ และเป็นบุญกุศลของคริสตชนที่ปฏิบัติศาสนกิจสม่ำเสมอ .

ดังนั้นจึงสามารถสรุปหลักการปฏิบัติศาสนกิจของชาวคาทอลิกให้เห็นเป็นข้อปฏิบัติหรือเป็นกิจกรรมในทางศาสนาได้ดังนี้

1. การสวดภาวนาในชีวิตประจำวัน
2. การรำพึงภาวนา และการเฝ้าศีลมหาสนิท
3. การทำกิจเมตตาปราณี พลังกรรม ใช้โทษบาป
4. การทำทาน ช่วยเหลือผู้ยากไร้
5. การแก้บาป รับศีลอย่างสม่ำเสมอ
6. การเดินรูป 14 ภาค ร่วมในมหากรรมานของพระเยซูคริสต์เจ้า
7. การเข้าร่วมในพิธีเสกป่าช้า เพื่อสวดภาวนาและระลึกถึงวิญญาณญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ
8. การเตรียมจิตใจเนื่องในโอกาสเทศกาลมหาพรต และเทศกาลปัสกา อย่างมีความหมาย

9. การเข้าร่วมในพิธีแสงบุญ และการฉลองวัดด้วยความเลื่อมใส
10. การมีส่วนร่วมและสนับสนุนในกิจกรรมของพระศาสนจักรอย่างเต็มความสามารถ
11. การสวดสายประคำศักดิ์สิทธิ์ ด้วยความเชื่อ วางใจ และความศรัทธาต่อพระนางมารีอา
12. การอ่าน การศึกษาและการรำพึงไตร่ตรองถึงคำสอนในพระคัมภีร์ประจำวัน
13. การไปร่วมพิธีบูชามิสซาในวันอาทิตย์ และวันฉลองศักดิ์สิทธิ์ในโอกาสต่าง ๆ
14. การปฏิบัติและเคารพต่อกฎพระบัญญัติของพระเป็นเจ้า 10 ประการ
15. การมีส่วนร่วมในสังคมและใช้ชีวิตด้วยความยุติธรรม มีความรักต่อเพื่อนและพี่น้องทุกคน
16. การปฏิบัติตนในชีวิตสมรสและในครอบครัวด้วยความรักและควายซื่อสัตย์จนตลอดชีวิต
17. การอบรมสั่งสอนให้บุตรหลานของตนได้เป็นคริสตชนที่ดี อย่างมีศักดิ์ศรีและมีค่าในสังคม
18. การให้ความสนใจ เอาใจใส่ รับผิดชอบต่อการรับศีลศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทั้งต่อตนเองและต่อบุตรหลาน
19. การส่งเสริมความศรัทธาในครอบครัวและต่อชุมชนในเขตวัด
20. การสวดภาวนาและการยกจิตใจขึ้นหาพระผู้เป็นเจ้าเพื่อที่จะมีความสามารถปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ได้อย่างดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย